

ROSMALLA

Jaargang 5
Nummer 3
September 1995

Losse nummers f 6,25

In dit nummer o.a.:

- Arrangementen van ana-chronistische tijdgenoten
- Autobus in de sloot
- Rosmalense toponiemen

Colofon

Rosmalla (ISSN 0925-2894) is een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie: Mari van de Ven en Harry Coppens.

Redactieadres: Stationsstraat 8, 5241 EE Rosmalen, tel. 073-5218349.

Secretaris Heemkundekring: A.J. van de Ven, M. Nijhoffstraat 8, 5242 CV Rosmalen. Tel. 073-5214094.

Leden, abonnees en donateurs ontvangen *Rosmalla* en *Rosmalla Extra*. Donateurs betalen minimaal f 25,- per jaar. Abonnees (voor minimaal één jaar) betalen f 25,- per jaar (postabonnees f 35,- per jaar), over te maken op het bankrekeningnr. van de Heemkundekring, o.v.v. "abonnement *Rosmalla*".

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444 (Rabobank Rosmalen, postgiro van de bank: 1099372) t.n.v. Heemkundekring Rosmalen, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen.

De meeste oude nummers van *Rosmalla* en *Rosmalla Extra* zijn nog verkrijgbaar op het redactieadres.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud der ondertekende artikelen, waaraan ook nooit iets veranderd zal worden zonder overleg met de auteur(s). Foto's en andere illustraties worden te allen tijde teruggezonden; teksten op verzoek.

Copyright © september 1995 Heemkundekring Rosmalen. Zonder toestemming van redactie en / of bestuur mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

Van de redactie

Het had een verrassing moeten zijn, dat U twee *Rosmalla's* tegelijk krijgt, maar waarschijnlijk heeft U al in *De Molen* gelezen over de tegelijk met deze *Rosmalla* verschijnende *Rosmalla Extra*.

De *Rosmalla Extra* is goed gevuld, maar het vullen van de gewone *Rosmalla* was een heel ander verhaal. We hadden helaas vrij weinig artikelen... U weet waarschijnlijk al wat we verder willen zeggen, dus nog eens herhalen dat we graag artikelen hebben, zullen we verder maar nalaten.

Ondanks die paar kleine probleempjes is hier dan toch een *Rosmalla* die, hoewel later verschenen dan U gewend bent, volgens ons meer dan lezenswaard is!

De redactie, Harry Coppens & Mari van de Ven

In het kort

Programma 1995-1996. Zoals beloofd volgt hier een overzicht van de activiteiten die gepland staan voor het inmiddels weer begonnen seizoen: **za 7 okt.:** fietstocht Fort Oud-Orthen; **ma 16 okt.:** thema-avond/lezing; **ma 27 nov.:** thema-avond; **dec./jan.:** tentoonstelling?; **ma 29 jan. 1996:** thema-avond/lezing; **ma 26 feb.:** thema-avond/lezing; **ma 25 mrt.:** algemene ledenvergadering; **za 20 april:** excursie. In mei/juni worden nog nader te bepalen fietstochten georganiseerd. **Korte historie Coudewater.** Onlangs is van de *Korte Historie Coudewater* (J. Jongmans) een 2e druk verschenen. Deze is bijgewerkt t/m 1990, het jaar waarin Coudewater is opgegaan in het IPZ (Instituut voor Psychiatrische Zorg) Oost-Brabant. Van de eerste vijf jaar na deze fusie zal ook nog een boekje verschijnen. Het eerstgenoemde is verkrijgbaar bij de receptie van Coudewater voor f 10,-.

Kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 1 november 1995.

Bij de voorplaat: Postduivenvereniging *De Zwaluw* in 1926. Van links naar rechts Jan Vorstenbosch, Has Voets, Jo Verstegen, Harrie Plas, Dielis Verhagen en H. Steenberg. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

De (mogelijke) verklaring van het toponiem De Maliskamp 2

Wim Veekens

Woord vooraf

Sinds kort weten we van het bestaan van een nog oudere vorm van de naam Maliskamp, nl. (in) de Malliscamp (1667)¹. Opmerkenwaard is dat bij deze vorm van

ongeveer 330 jaar geleden andermaal het lidwoord 'de' voorkomt: de kamp (mannelijk). Dit woord heeft dan ook een heel andere betekenis dan het onzijdige woord 'kamp'! (Zie *Vroegere naamsverklaringen*).

In het vorige nummer van *Rosmalla* hebben we hoofdzakelijk over het tweede element 'kamp' gesproken². In deze aflevering ligt de nadruk vanzelfsprekend op het eerste bestanddeel 'Malis'. Waarschijnlijk is dit het

meest intrigerend deel van het toponiem Maliskamp, omdat het in de loop der jaren aan menigeen een (meestal) fantasierijke verklaring ontlokt heeft. Enkele hiervan komen ook in dit artikel ter sprake.

Inleiding

Wie op kaarten van de vorige eeuw naar 'kamp'-namen in de Rosmalense, Empelse

¹ O.R.A. (= Oud Rechterlijk Archief), (Rosmalen, 1667), Inv.nr. 29, f192.

² W. Veekens, 'De mogelijke verklaring van het toponiem De Maliskamp', in *Rosmalla*, 5-2 (1995), pag. 18-28.

of Bossche polders zoekt, zal zien dat een groot aantal van die veldnamen voorafgegaan wordt door een persoons- of familienaam, bij voorbeeld *Donkerskamp*, *Smitskamp*, *Ketelaarskamp*, *Teunenkampke*, *Schoutenkamp*, *Wouterskamp*, *Herman Vaderskampke*, enz.³ Vele eeuwen vroeger kende men reeds op Rosmalens grondgebied samengestelde namen als *Wijnrikskampke* (14de eeuw), *Pijnappelskamp* (15de eeuw), *Marijskamp* (15de eeuw), *Ludinkskamp* (15de eeuw), etc.⁴ Ook de plaatsnaam Maliskamp behoort tot de categorie namen die samengesteld zijn uit Persoonsnaam + 'kamp'⁵. De persoonsnaam wijst hierbij op de gebruiker of eigenaar. Daarover meer verderop in dit artikel.

Vroegere naamsverklaringen

In De Maliskamp hoorde men vroeger de naam verklaard worden als "het kamp van Melis". Dit is volstrekt onmogelijk. Dit toponiem heeft niets uit te staan met, zo voegde men er dikwijls aan toe, een kamp van "zigeuners" of een kampement van zwervers dat onder leiding stond van een zekere Melis! De naam die voor Maliskamp nog gebruikt wordt is niet **Het** Maliskamp, maar **De** Maliskamp /de malleskamp/ of is het /de malliskamp/?⁶ Ook de oorkonde van de stichting van de parochie (1934) spreekt van **De** Maliskamp.

Ook de verklaring "de kamp van Melis" is niet houdbaar, hoe logisch die misschien ook lijkt: ze beantwoordt immers aan de in de inleiding genoemde samenstelling Persoonsnaam + 'kamp'! *Melis* is inderdaad een persoonsnaam. Hij is afgeleid van *Aemilius*, net als (*E*)*miel* trouwens. Deze uitleg wordt ook voorgestaan door Hermans. Hij zegt dat *Meliskamp* de "holl.(andsche) mann.(elijke) eigennaam Melis" bevat⁷. De vorm van 1794 en die door Hermans zelf geciteerd, t.w. *Meliskamp*, doet inderdaad aan deze betekenis denken. De oudere vormen echter en de door de oorspronkelijke, oudere Maliskampse bevolking gebezigde uitspraak /de malleskamp/, sluiten de mansnaam Melis uit. Deze naam wordt in het Rosma-

³ 'Veldnamenregister van 's-Hertogenbosch', in *Boschboombladeren*, 30, (jan. 1984).

⁴ A. Kappelhof, *Het Archief van de Tafel van de H. Geest van 's-Hertogenbosch. Regesten van oorkonden* (Den Bosch, 1980-91).

⁵ In het noorden van Belgisch Limburg zit in meer dan één derde van de 'kamp'-namen een persoonsnaam of een van een beroep afgeleide persoonsnaam, zoals *Mulderskamp*: 'mulder' is hetzelfde als 'molenaar'. Zie J. Molemans, "Kamp" en "look" in een menggebied, in *Naamkunde*, 2 (1970), pag. 14.

⁶ Ofschoon gewoonlijk de dialectische weergave /malleskamp/ is (met de klank 'e', zoals in 'de'), herinneren wij ons uit de tijd van de lagere school in De Maliskamp, dat men toen meer de neiging had om de korte 'i'-klank (net als in 'mis') te laten horen: /malliskamp/. (We komen op deze "variant" terug bij het hoofdstukje 'Klankproces', meer bepaald 'Ontwikkeling in de uitgang').

⁷ C. Hermans, 'Sleutel ter verklaring der meeste oud-Germaansche eigennamen van steden, dorpen en gehuchten (...) in Noord-Brabant', in: *Geschiedkundig Mengelwerk over de Provincie Noord-Brabant* (1841), II, pag. 103.

lens dialect uitgesproken als /milles/. Niemand spreekt van /de milleskamp/. Wat bovendien opvalt is dat de huidige dialectuitspraak nog geheel overeenkomt met de vormen uit de 17de eeuw!⁸

Poelman sluit de mogelijkheid "Camp van Melis" niet uit⁹. Daarnaast staat hij niet afwijzend tegenover de hypothese van zijn collega-rector Zwijsen dat de naam "de Maliscamp" mogelijk verwijst naar "[...] een legerplaats van de Romeinen (..) toegewijd aan de oorlogsgod Mars: 'Martis Campus' dus, wat in de volksmond verbasterd werd tot 'Maliscamp'? Tevens zou dan een stuk grond dat vroeger de naam 'Hermesveld' droeg en dat nu is opgenomen in het recreatiegebied de Zandbergen, het marktvelde hebben kunnen zijn van deze legerplaats."¹⁰ Fonetisch (=volgens de klankleer) is het een praktisch onmogelijke stap om van 'Martis Campus' tot 'Maliscamp' te komen. 'Marti(u)s Campus' zou eerder moeten leiden tot de naamsvorm *'Maartskamp' of iets dergelijks (* betekent: een wetenschappelijk herleide vorm)¹¹.

Klankproces

Ontwikkeling in de uitgang

Dat de naamsvormen met '-is' en '-es' worden geschreven, is niet uitzonderlijk. De /i/ is hier gewoon een teken voor de toonloze klinker 'e'. Men noemt dit verschijnsel de sjwa! Eenzelfde ontwikkeling zien we bij de naamsvormen van Lennisheuvel, een kerkdorpje van Boxtel: *Lenneshovell* (1624) en *Lennishovel* (1658). In de 16de eeuw en daarvoor werd het eerste deel van *Lennisheuvel* meestal geschreven als *Lennens-*.

Als we de vormen van dit toponiem overbrengen op *Maliskamp*, dan kunnen we veronderstellen dat ook eens de vorm **Mallenskamp* bestaan heeft. Deze laatste gereconstrueerde vorm (=*) sluit, fonetisch herleid, weer aan bij een naam als Mallan(d)ts, via de mogelijke tussenstap *Mallans*. Illustratief voor deze klankontwikkeling is het grafschrift in de Begijnhofkerk van Turnhout van de twee dochters van Christian Mallants: "Sepulture [=graf,WV] van Jouffr. Sara Mallens ende Jouffr. Joanna Catarina Mallans, beyde gesusters ende beggyntiens..."¹²

⁸ Zie 'Woord vooraf' en de oudere naamsvormen in de eerste aflevering, i.c. pag. 20.

⁹ J. Poelman, *Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis. Geschiedenis van Coudewater, Ad Aquas Historisch Supplement* (Rosmalen, 1968), I, pag. 4.

¹⁰ Idem, pag. 4 en 6.

¹¹ Vergelijk '(mensis) Martius' = (maand) van Mars, dat resulteert in 'maart'. De 'r' en de 'l' zijn weliswaar fonemen die onderling gemakkelijk verwisseld kunnen worden, maar het wegvallen ("deletie") van de 'l' is geen bekend verschijnsel.

¹² J. Hendrickx, 'Oude Turnhoutse Familiën. De Familie Mallants', in: *Taxandria. Gedenkschriften van den koninklijken geschied- en oudheidkundigen kring van de Antwerpse Kempen*, Nieuwe Reeks, 24-1/2

Ook dicht bij huis kunnen we een paar voorbeelden van een (nagenoeg) zelfde klankontwikkeling noemen. Zo horen we nog steeds in de tongval /Nollen(d)s/ voor 'Nulands'. De naam van het Volkelse gehucht Niemeskant (gemeente Uden) laat eveneens deze ontwikkeling zien. *Niemeskant*, de officiële schrijfwijze, is eigenlijk de weergave van de in de volksmond gepleegde uitspraak van /*Niemandskant/. Tegen het midden van de vorige eeuw wordt de naam van dit gehucht nog weergegeven als *Niemanskant*¹³. En wat te denken van de bekende Rosmalense familienaam Heijmans. Naast deze vorm die zich heeft weten te handhaven, komt men in het verleden ook de vorm Heijmens tegen, bij voorbeeld in de naam Toon Geerit Jan Heijmens (1699) en Gerit Heijmens (1721)¹⁴.

Een dergelijk ontwikkeling kunnen we ook aannemen bij de naam Hermans die kan leiden tot Hermens en Hermes¹⁵. En met de naam Hermes komen we weer bij het *Hermesveld* dat door Zwijsen werd aangehaald om daarmee zijn verklaring, t.w. *Maliskamp* betekent: "legerplaats toegewijd aan de Romeinse oorlogsgod Mars", ondersteuning te geven (zie boven: "Vroegere verklaringen"). De oud-rector van Coudewater zinspeelt hier op Hermes, de naam van een Griekse god! Hoe de Romeinse en Griekse godennamen met elkaar in verband staan wordt door hem niet verder toegelicht. Wat Zwijsen over de naam Maliskamp beweert, lijkt ons dan ook zeer gewaagd. Wij menen dat *Hermesveld* gewoon een veldnaam is, namelijk: "veld, akker van (een zekere) Hermes". Deze familienaam verwijst dan naar de gebruiker of eigenaar van dit perceel.

Klankontwikkeling: -ants > -is¹⁶

De klemtoon bij 'Mallants' ligt op de eerste lettergreep: 'Mállants'. De tweede lettergreep is derhalve onbeklemtoond. In een onbeklemtoonde lettergreep wordt de 't' voor de 's' gemakkelijk uitgestoten, met als resultaat '-ans': 'Mállans'. Doordat het accent op de eerste lettergreep blijft liggen, verdoft de uitgang '-ans' tot '-ens': 'Mállens'. Vanwege dezelfde accentuering kan in een latere fase de 'n' in '-ens' uitgestoten worden: 'Mállés'. Vergelijk hiermee het bijwoord 'eens': > 'ns' > 'es', dat ook wel uitgesproken en geschreven wordt als 'is'. En zodoende zijn we weer bij het bovenvermelde taalverschijnsel, 'sjwa' geheten, en tevens bij de vorm 'Mallis'... Het is echter niet per se zó dat 'Mallis' het resultaat moet zijn volgens de beschre-

(1952), pag. 46, noot 16.

¹³ 13. A. van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* (Gorinchem, 1848), XI, pag. 352. K. Samplonius denkt dat "het 1e deel ws. een geslachtsnaam Nieman [bevat]" (in: *Nederlandse plaatsnamen* (Utrecht, 1995), pag. 160). Uit de door ons herleide vorm blijkt, dat wij het eerste stuk opvatten als de dialectische vorm 'niemes' voor 'niemand'.

¹⁴ H. de Werd, resp. *Oud-Rosmalen*, ([Rosmalen], 1987), pag. 99 en *Rosmalen Vroeger*, ([Rosmalen], [1985]), pag. 306 en 313.

¹⁵ De laatste twee namen komen veelvuldig in de Meierij voor. Zie: H. Buitenhuis (red.), *Nederlands Repertorium van Familienamen, XI, Noord-Brabant* (Assen-Amsterdam, 1977), pag. 260.

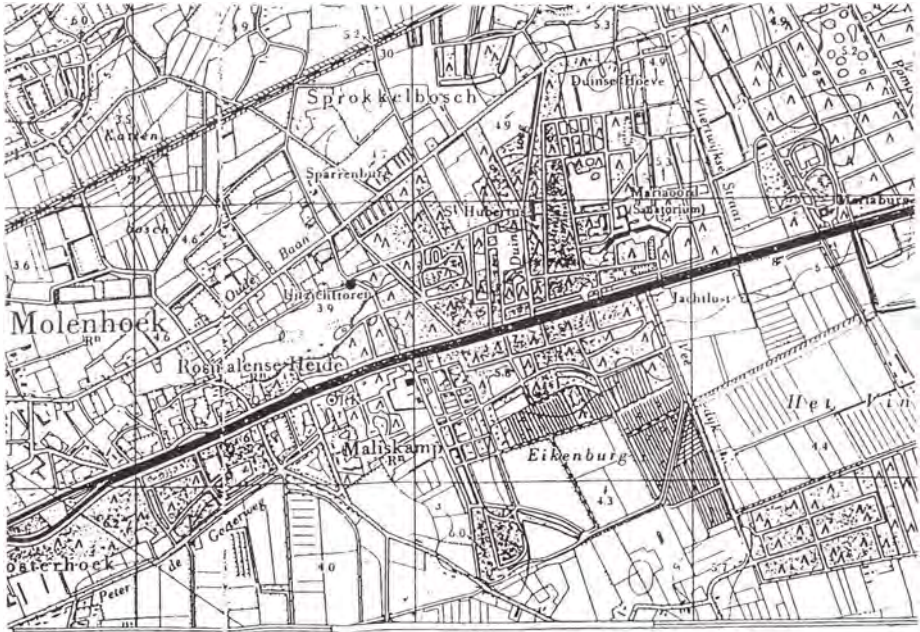
¹⁶ > betekent: "ontwikkelt zich tot".

ven fasen in het fonetische proces. Het is zelfs niet uit te sluiten dat '-ans' in ongeaccentueerde positie spontaan tot '-es' leidt, welke uitgang dan weer door '-is' kan worden weergegeven.

Bewijsplaatsen van *Mallants* tot *Mallis*

Mallants en *Mallans*

Dat de naam *Mallants* gelijkgesteld kan worden aan de naam Van Mallant is door Hendrickx aangetoond in zijn artikel gewijd aan de Turnhoutse familie Mallants

Maliskamp ruim 30 jaar geleden, op een schaal van 1 : 25.000. Fragment uit: *Kaart Topografische Dienst* (Delft, 1967; kaart herzien in 1964).

(zie: 'Ontwikkeling in de uitgang' en noot 12). Men kan aannemen dat deze naam ontleend is aan het toponiem Malland (Mallant), een polder op het Zeeuwse eiland Tholen. Dat *Van Mallant* de naam Mallants oplevert, is niet uitzonderlijk. We kennen dit verschijnsel (= synthese) ook in de Noordbrabantse naamgeving. Te denken valt hierbij aan namenparen als Van Vught : Vug(h)ts, Van Hel(le)mont : Hel(le)mon(t)s en Van Kessel : Kessels. In een Boxtels verpondingsboek vinden we hiervan ook een duidelijk voorbeeld. Zo wordt Merij van Empel later

in het vermelde kohier Maria Empels genoemd¹⁷.

Van de familie Mallants weten we dat een zekere Gillis Mallants, priester en burger van Den Bosch, in het jaar 1546 een huis en hof in Rosmalen in eigendom had¹⁸. In 's-Hertogenbosch woonden enkele families Mallants. In het bijzonder de familie van meester Ewalt Mallants behoorde tot de welgestelde Bosschenaren uit de 16de eeuw¹⁹. Van Ewalt Mallants weten we voorts dat hij in 1515 een huis op de Keer in Den Dungen koopt²⁰. Wellicht behoorde de "Rosmalense" priester Gillis (Egidius) Mallants ook tot een van deze bemiddelde Bossche families²¹.

Van de familienaam **Mallans** hebben we geen gegevens uit de omgeving van Rosmalen voorhanden. Wat we wel weten is dat men deze naam niet alleen in het Belgische Turnhout aantreft (zie de boven genoemde schrijver Hendrickx en noot 12), maar ook in Hilvarenbeek, in het bijzonder in de jaren tussen 1695 en 1741²². Zie ook de gemaakte opmerking over *Mallans* bij de hierna te bespreken namen Mallens, enz.

Mallens, Malles en Mallis

De naam **Mallens** kwam al aan het eind van de 16de eeuw in Den Bosch voor. In 1584 is er sprake van Heylken Mallens Hendricxdr. In 1612 wordt ze als echtgenote van Jan Aelberts Pelgrom genoemd²³. In een namenregister gebaseerd op de volkstelling van 1947 komt de familienaam Mallens nog drie maal in Den Bosch voor²⁴. *Mallens* heeft vanaf de 17de eeuw een grote concentratie gekend in en in de wijde omgeving van Tilburg. Wat opvalt is dat met name in Hilvarenbeek de vormen Mallens en Mallans elkaar heel regelmatig afwisselen. Een bewijs temeer dat ze beide dezelfde oorsprong ('Mallants') hebben. (Vergelijk het grafscript van de dochters van Christian Mallants)²⁵. In 1947 kwam de naam in Goirle nog 29x voor, in Hilvarenbeek 4x, in Tilburg 65x, in Udenhout 12x en in Helvoirt 4x²⁶.

¹⁷ Boxtel, Gemeentelijk Archief, F2, 2de helft 17de E., resp. blz. 1 en 46.

¹⁸ Een aantekening in de kantlijn van een testament, in: A. Kappelhof, *Het Archief van het Groot Begijnhof van 's-Hertogenbosch. Regesten van Oorkonden* (Den Bosch, 1989-1990), regestennr. 474.

¹⁹ *De Brabantse Leeuw*, 31 (1982), pag. 178.

²⁰ L. van Minderhout, *Zes eeuwen Den Dungen. Een studie van de geschiedenis van de Dungense huizen* (Den Dungen, 1976), pag. 95.

²¹ Zie ook: *De Brabantse Leeuw*, 4 (1955), pag. 75; 8 (1959), pag. 184 en 186; 31 (1982), pag. 178. Het betreft hier meestentijds de naam Mallants in Tilburg en Hilvarenbeek.

²² 'R.K. Doopboeken Hilvarenbeek 1587-1810'; 'R.K. Trouwboeken Hilvarenbeek 1647-1772'. Zie ook: *De Brabantse Leeuw*, 8 (1959), pag. 156.

²³ *De Brabantse Leeuw*, 38 (1989), pag. 112.

²⁴ H. Buitenhuis, *Nederlands Repertorium*, pag. 386.

²⁵ Naast de reeds genoemde 'Doop- en Trouwboeken' (zie noot 20), wordt de familienaam ook dikwijls vermeld in de *Schepentrouwboeken Hilvarenbeek 1658-1810*. Zie ook: *De Brabantse Leeuw*, 16 (1967), pag. 74; 19 (1970), pag. 26, 54, 70 en 136; 20 (1971), pag. 57 en 68; 30 (1981), pag. 11, 12 en 198; 31 (1982), pag. 178 en 33 (1984), pag. 5.

²⁶ H. Buitenhuis, *Nederlands Repertorium*, pag. 386.

In het kopje hierboven hebben we de vormen Mallens, Malles en Mallis tezamen genomen. Het onderstaande laat zien waarom we dat gedaan hebben. Ten eerste: de 'kwestie' Lambert Adriaan Mallens, geboren te Tilburg. Hij trouwt op 13 februari 1774 met Johanna Peter Vermeer²⁷. In het oog springend is de diversiteit in spelling van zijn naam bij de geboorte/doop van zijn kinderen.

15 nov. 1774	Adrianus	fil. leg.	Lamberti Mallis
13 jan. 1776	Petrus	fil. leg.	Lamberti Mallis
18 feb. 1778	Ida	filia l.	Lamberti Mallens
11 nov. 1779	Gerardus	fil. leg.	Lamberti Mallis ²⁸
5 mrt. 1782	Gerardus	fil. leg.	Lamberti Malles
16 apr. 1784	Maria	filia l.	Lamberti Malles ²⁹

Bij zijn overlijden wordt Lambert(us) vermeld onder de naam Mailles en niet als Lambert Mallens³⁰. Ten tweede: het 'geval' Martinus Mallis/ Mallens dat zich voordoet aan het eind van de vorige eeuw te Cromvoirt (sedert 1933 maakt deze plaats deel uit van de gemeente Vught). Op 9 december 1878 ondertekent Martinus Mallis de overlijdensakte van zijn zuster Johanna Mallis; op 26 april 1882 ondertekent Martinus, maar nu als Martinus Mallens, de overlijdensakte van zijn vader Antonius Mallens.

Uit de voorbeelden blijkt dat in één gezin verschillende schrijfwijzen van de familienaam kunnen voorkomen. Heel treffend is wel het voorbeeld waarbij in één en hetzelfde gezin in een tijdsbestek van acht jaar (1774-1782) een familienaam zelfs op drie manieren gespeld wordt. De geschreven uitgangen, '-ens', '-es' en '-is' beantwoorden daarmee aan het klankproces dat we hierboven beschreven hebben³¹.

Besluit

Voor de verklaring van de plaatsnaam Maliskamp moet men, geheel volgens de regel in de toponymie, van de oudste vormen uitgaan, in ons geval: *de Malliscamp* (1667) en *de malles camp* (1695).

Uit wat we hebben laten zien, kan men concluderen dat het eerste deel een (familie- of) geslachtsnaam is: Mallis of Malles, dit al naar gelang de wijze van schrijven

²⁷ N.H. *Trouwboek van de Kerke van Oisterwijk en Udenhout*.

²⁸ Alle vier: R.K. *Doopboek van Udenhout*.

²⁹ Beide: R.K. *Doopboek van Enschoot*.

³⁰ R.K. *Doodboek van Enschoot*. Voor de naam Malles, zie ook nog: *De Brabantse Leeuw*, 26 (1977), pag. 3 (het gaat hier over Jan Malles te Tilburg, 1776) en 41 (1992), pag. 120.

³¹ Een groot aantal namen werd ons welwillend ter beschikking gesteld door M. Veekens, archiefmedewerker Rijksarchief in Den Bosch.

van de klinker in de laatste lettergreep van de naam (zie: de zgn. sjwa). Het is praktisch zeker dat deze beide naamsvormen aansluiten bij de naam Mallens (die op zijn beurt terug te voeren is tot *Mallan(t)s*). Tevens is het duidelijk geworden dat deze namen bekend waren in een gebied -globaal genomen- tussen Tilburg en Den Bosch.

Opmerkelijk is dat de plaatselijke uitspraak, /de malliskamp/ of /de malleskamp/, klankmatig nog geheel beantwoordt aan de oude vormen uit resp. 1667 en 1695! Zo ziet men maar weer dat het dialect een positief behoudende functie heeft, niet alleen wat de woordenschat (incl. de eeuwenoude toponiemen) op zich betreft, maar ook wat de uitspraak van die oude woorden (en namen) betreft. Dialect, tongval of hoe men de bijzondere spraak van een bepaalde plaats of streek ook noemt, verdient hierdoor alleen al een heel bijzondere plaats binnen de taalwetenschap!

Samengevat, *Maliskamp* betekent niet "het kamp(ement) van Melis", maar, hoogstwaarschijnlijk, in zijn oorspronkelijke betekenis van veldnaam wel te verstaan: "de kamp van Mallis/ Malles." Als veldnaam heeft *kamp* hier de meer specifieke betekenis van 'heikamp', d.w.z. "een omweld blok ontgonnen heidegrond"³². *Mallis/Malles* is de naam van de eigenaar of de gebruiker van dat stuk(je) grond³³.

Over stuk(je) grond gesproken, het lijkt ons hier de gepaste plaats om ons tweedelig artikel af te sluiten met de eerste regels van het Maliskamps 'volkslied' uit de vijftiger jaren:

*D'r is ginne plek in Nederland, dè men zo kan bekore
Es krèk dè klèin stukske grond, woarop ik ben gebore
Ik min z'n bosse en z'n hèi, dieje plek vergeet ik niet...*³⁴

Voor U gehoord 4

Harry Coppens

- Jentje en Pietje zen teege mekaar aon 't praote over lang niej sloope. Jentje: Men vodder en moeder hebben in de'n oorlog ooit twee nachte achter mekare niej ge-

³² Zie vorige aflevering, i.c. pag. 23.

³³ Dat in een later stadium de veldnaam uitgegroeid is tot de naam van een nederzetting/gehucht, blijkt uit het gebruik van de voorzetsels 'in' en 'uyt': *in de Malliscamp* (1667) en *(Marie Cappe) uyt de malles camp* (1695).

³⁴ Geschreven en op muziek gezet door Guus Verzantvoort. Zie: Driek van Grette, 'Guus', in: *Weekblad De Molen* (28 sept. 1994), pag. 5.

sloape. Pietje: Onze vodder en ons moeder hebbe twee weeke niej gesloape. Dè hè'k onze vodder zelluf heure zegge. Want onze pap zin teege ons mam, vanaovend gaon we vruug naor bed, want 't is al twee weeke geleje.

- Es ik eefkes aongao bè menne zoon in Balkum is zen schoonvodder in de tuin van onze Piet aon 't werke. "Ge loopt ok weer in de burries", zeg ik teege Toone. "Wè denke ze binne: laot vodder mar werke, diej is toch krom". "Och", zittiej, "'t aauw spek moet uurst op, dè weette".

- Moeder: Jentje, haolde gè vur men eefkes m'n schoen bè de schoenmaker? Diej zaon teege deze ted klaor zen. Jentje: Moet dè nouw? ik ben net zo lekker aon 't speule. Dè doe'k hellemaol niej geire. Moeder: gif niks menneke. Nooij gedaon, is ok gedaon.

- En ze koope mar kiendjes hier in de buurt. Ik begrèp niej waor ze dè ammaol van doen. Van de klaore erremoeij heb ik ze zelluf alted mar gemakt. En al zeg ik 't zelluf, ge meugt ze zien.

- Jaonuske is gesturve. En iemes ut de buurt kumt 't aonzegge bè Haske van Balkum, diej echter niej thuis is. 'n Endje wijer zietiej de zoon van Hasse loope en iej vreugt hum offiej z'n vodder wil zegge dè Jaonuske gesturve is en dettiej merrege um drie ure gekremeerd wurt. Es Haske saoves thuiskumt zeeziej teege z'n vodder: Och pap, Jaonuske is gesturve en iej wurt merrege um drij ure opgestokt.

- En ieder jaor weer 'n kiendje. Ik ben 't voort skon zat. Ik heb er meene buik voort vol van. Ik gao voort boove sloape. Och, zin vodder, ge het groot gelijk. Ik denk dè'k zelluf ok mar boove gao sloape.

- Ze komme beij tegelijk aon dezelfde deur. En dan zi' d'n eene teege d'n andere: Gaode gè mar veur. Het vuil gu' vur de veger.

- Mertse buije, diej beduije, dè 't veurjaor aon kumt kruije.

- Weette wè gè kunt? Niks kunde, dè kunde. De lap neeve 't gat zette, dè kunde.

- D'n dieje, es iej fluit, dan liegtiej noch. Es d'r laoter inne vur liege zo' moete brande, dan linne ze hum veurop.

- Es d'n erremoeij veur binnekumt, dan vliegt de liefde er achter ut.

1943: Autobus in de sloot

Henk de Werd

Op donderdagmiddag 17 juni 1943 had, volgens de Bossche krant uit die dagen, 's middags om half drie "op den weg Veghel - 's-Hertogenbosch onder de gemeente Rosmalen een ernstig ongeval plaats, dat in zijn geheel wonder boven wonder nog betrekkelijk goed is afgelopen. Ter hoogte van de psychiatrische inrichting Coude-water wilde een meisje een wagen, met paard bespannen, die in de richting Berli-

cum reed, voorbijrijden, toen op hetzelfde oogenblik uit tegenovergestelde zijde een autobus van de B.B.A. kwam aangereden. Het meisje kwam te vallen; de chauffeur van de autobus ontweek haar, maar geraakte door deze manoeuvre met zijn wagen in den lossen grond. De bus kantelde een paar maal om en kwam tenslotte in een diepe sloot langs den weg terecht. Doordat de bus op een zijkant kwam te liggen, konden de passagiers, in totaal 55 personen, haar door de bovenluiken verlaten. Diverse personen liepen verwondingen op; een meisje had een

"Ter hoogte van de psychiatrische inrichting Coudewater...". Coll. Henk de Werd.

paar gekneusde ribben, een jongeman had zijn pols gekwetst en vele passagiers liepen min of meer diepe vleeschwonden op. Een in de nabijheid zijnde post van de EHBO alsmede geneeskundigen verleenden assistentie. Verschillende gewonden begaven zich naar de geneeskundige afdeling van de psychiatrische inrichting Coudewater, waar zij verbonden werden. Op een vrachtauto konden de passagiers hun reis voortzetten. De politie was spoedig ter plaatse en stelde een onderzoek in. Het meisje, dat het ongeval veroorzaakt had, was spoorloos verdwenen."

Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 13

J.C.M. Poelman

VII: Sociale contacten

We schrijven het jaar 1483. Het klooster Mariënwater te Coudewater had zich intussen een heel eigen plaats verworven temidden van de omringende bevolking, in wier welwillende belangstelling het zich mocht verheugen. De burens en de mensen uit de naaste omgeving konden er op zon- en feestdagen komen kerken en de goed verzorgde liturgische plechtigheden meemaken. De contacten van de kloosterlingen met de mensen uit de naaste omgeving waren, hoewel schaars, daarom niet minder hartelijk. Mensen die hun hart eens wilden uitstorten of anderszins goede raad nodig hadden, vonden een gewillig oor, hetzij bij de Abdis, hetzij bij de Paters, waar zij volop terecht konden met hun geestelijke zorgen of moeilijkheden. De kroniekschrijfster van het klooster hield dit allemaal goed bij. Bij het overlijden van een Pater tekende zij in het Dodenboek nogal eens aan: "...en was een goed biechtvader".

De contacten met de buitenwereld werden verder, voor zover het allerlei kleine zaken betrof, verzorgd door de *meiden en knechten*, die in loondienst van het klooster waren. Nu ja, in loondienst... In het Dodenboek van Coudewater vinden we in mei 1557 de sterfdag van zo'n gediensige vermeld. Het is Maryken Denys, "die by ons ghewoent heeft 23 jaer". Het Dodenregister van de Paters, dat in 1653 vanuit Coudewater naar Hoboken werd overgebracht, voegt hier echter nog aan toe: "praeter fidelem famulatum in testamento legonit et remedit salarium pro 10 annis circiter debitum", met andere woorden dat deze Maryken niet slechts een bijzondere vermelding verdient vanwege haar trouwe dienst aan het klooster, maar ook vanwege het feit, dat zij bij testament haar achterstallige loon van ongeveer tien jaar aan het klooster vermaakte. In datzelfde Dodenregister van de Paters van Hoboken staat er "Sr", d.i. "Suster", voor de naam Maryken. Daarmee heeft men waarschijnlijk willen aanduiden, dat deze trouwe dienstmaagd als een soort derde ordelid aan de orde verbonden was. De leden van deze Broederschap van de orde van St. Birgitta, door Paus Julius II goedgekeurd in 1512, werden officieel ingeschreven en ontvingen daarbij van het klooster een mooie gekalligrafeerde oorkonde, waarop vermeld stond, dat zij mochten delen in alle gebeden en geestelijke vruchten van de orde. De meeste leden van deze broederschap waren weldoeners van de orde. Als er dus iemand recht heeft kunnen doen gelden op deze oorkonde men al hetgeen eraan verbonden was, dan is dat toch zeker wel onze *ancilla focaria* (keukenmeid) Maryken Denys geweest. Mogelijk heeft zij deze geestelijke verbondenheid met de orde reeds ervaren als een voldoende beloning om haar dienst toch tot de dood toe getrouw te blijven vervullen. Voor de grotere inkomsten en uitgaven ten behoeve van

de kloostergemeenschap van Coudewater zorgde de procurator of econoom, die tevens namens het klooster de sociale contacten met de naaste omgeving onderhield. Hij vertegenwoordigde ook het klooster bij kerkelijke of burgerlijke festiviteiten. Zo schonk bijvoorbeeld de econoom Broeder Gerard (Claes Geertsone) in 1560 namens het klooster Coudewater aan het schuttersgilde van Rosmalen een zilveren schildje. Dit was een zgn. koningsplaat, waarop St. Catharina afgebeeld stond, de patrones van het schuttersgilde, en een geknielde, biddende monnik. Als onderschrift draagt het schildje de woorden: *Broeder Gheraert Prockkerater van Sent Maerenvae...er*. Op de plaats van de puntjes zit een gat in het zilver¹.

Voor de voornaamste contacten met de buitenwereld zorgde de Prior of Confessor. We zagen dit reeds in het vierde hoofdstuk bij Pater Paulus Julhase, die van 1446 tot 1459 Prior van Coudewater was. De Prior onderhield de relaties met de geestelijke overheden, de bisschop en de kanunniken en ook met de andere kloosters van de orde, vooral wanneer het belangrijke zaken waren, zoals de stichting van een nieuw klooster en andere zaken van geestelijke importantie. Hij was het dan ook, die zich namens het klooster in belangrijke aangelegenheden richtte tot de hogere burgerlijke instanties.

Dit alles natuurlijk altijd in overleg met de Abdis, die, zoals we reeds zeiden, volgens de Regel het hoofd van het klooster was in alle tijdelijke zaken. In genoemd jaar 1483 was Johannes van Tienen de Prior en Zr. Heylwich Oyvers de Abdis van het klooster Coudewater. Deze laatste, die reeds vanaf 1464 het klooster Mariënwater bestuurde, was tevens de eerst gewijde Abdis van dit klooster. Wie haar die wijding verleende, in 1465 of 1466, is ons niet bekend. In het Dodenboek wordt op haar sterfdag (30 december 1520) slechts vermeld: "Jaergetijt van Onse Eerwaerde Mevrouw Abdissa Sr. Heylwich Oyvers, die Godt ootmoedelyck in 't H. Orden heeft ghedient 73 jaer ende heeft gheweest Abdisse 43 jaer ende heeft ons menich goet exempel agterghelaeten."

Het is maar een tamelijk sobere berichtgeving over een lang en verdienstelijk leven binnen de kloostergemeenschap van Coudewater. Het enige wat we hieruit zouden kunnen afleiden, is, dat zij waarschijnlijk reeds op zeer jeugdige leeftijd in de orde is getreden. Dit hoeft ons niet te verwonderen, want dat gebeurde in die tijd wel meer. Van Abdis Heylwich van den Broeck, die stierf op 16 september 1623, staat het zelfs uitdrukkelijk in het Dodenboek vermeld: "...in den Orden gheweest 64 jaer, oudt synde 77 jaer."

Uit de nagelaten stukken die tijdens het bestuur van Abdis Heylwich Oyvers tot stand kwamen, kunnen we echter afleiden dat zij ook een vrouw van formaat is geweest, die niet slechts door haar houding eerbied en respect wist af te dwingen, maar tevens door haar wijsheid zelfs in de moeilijkste omstandigheden tussen vriend en vijand een houding wist aan te nemen die door alle partijen aanvaard en

¹ *Rosmalen in oude tijden* (Rosmalen, 1948).

gerespecteerd werd.

Zo stond men o.a. in het bovengenoemde jaar 1483 voor een wat moeilijke kwestie. Het ging over een brug die vlak voor het klooster Coudewater over de Wetering gelegen ging en die een onderdeel vormt van de oude openbare weg naar Berlicum. Deze brug moest nodig een goede onderhoudsbeurt hebben, omdat er sinds tientallen jaren niets meer aan gedaan was. De grootste moeilijkheid was echter: wie moest hier de herstelwerkzaamheden of althans de kosten ervan voor zijn rekening nemen?

Omdat deze brug precies op de grens Rosmalen-Berlicum gelegen was en beide dorpen er evenveel nut van hadden, voelde geen van beide dorpen ervoor geheel alleen voor de kosten van herstel en onderhoud op te komen. Daarbij kwam nog, dat in normale gevallen de aan de weg wonende dorpelingen vanwege de verplichte hand- en spandiensten aan de gemeente van inwoning, meestal dat gedeelte van de weg moesten onderhouden waaraan hun woning en erf gelegen waren. Iedere inwoner was daartoe verplicht, tenzij hij deze verplichting afkocht door een bepaald geldelijk bedrag in de gemeentekas te storten. Dit was een soort gemeente-

Het bewuste bruggetje zoals het er nu nog altijd ligt bij Coudewater. Het gaat niet over de huidige Wetering heen, want die is bij het aanleggen van de nieuwe Berlicumseweg verlegd. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

belasting, waarvan de laatste sporen in Nederland pas verdwenen in februari 1965 in de gemeente Helden, waar de inwoners zich tot dan toe nog steeds jaarlijks moesten vrijkopen van de handdiensten voor f 2,50 en van de spandiensten (dit

goid voor hen die een of meer paarden bezaten) voor f 17,50.

Van deze hand- en spandiensten waren de meeste kloosters in de Middeleeuwen gevrijwaard, hetzij omdat het bestuur van stad of dorp hen daartoe vrijstelling verleende, hetzij omdat deze vrijstelling door het hoogste landsbestuur of zelfs door een pauselijke bulle was vastgelegd. Dit laatste was voor het klooster Coudewater het geval, waar men zich kon beroepen op de bulle van Paus Martinus V². Dit maakte er de zaak, waar het de bovengenoemde brug betrof, niet gemakkelijker op. Zolang de brug nog in een redelijke staat verkeerde, zal niemand zich hier zorgen over gemaakt hebben.

Toen de brug echter gebreken begon te vertonen, verwachtte de een dat de ander wel zou beginnen met de herstelwerkzaamheden. Maar toen het *overvaren en overrijden* steeds riskanter werd, moest er wel een oplossing worden gezocht voor de vraag wie er voor het onderhoud van de brug verantwoordelijk was. Gelukkig bestond er aan de kant van de dorpen enerzijds en aan de kant van het klooster Coudewater anderzijds veel begrip voor elkaars rechten en standpunten; zoveel begrip althans, dat er een goede basis was voor een wederzijds gesprek, zonder dat men al te halsstarrig vasthield aan eigen werkelijke of vermeende rechten. Dat neemt niet weg, dat er toch wel heel veel overleg gepleegd zal zijn tussen het klooster en zowel de kerkelijke als de burgerlijke autoriteiten, voordat op *Sinte Gheorgius dagh* (23 april 1483) *de minnelijke schikking tussen deghemeyn gheburen ende inghesetenen der dorpen van Berlicum ende Rosmalen* door een schriftelijke overeenkomst bevestigd kon worden. Het oorspronkelijke stuk hiervan bestaat niet meer, maar zowel het kloosterarchief te Uden als het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch bezit hiervan een oude kopie. Hierin wordt bevestigd dat "waer is, dat een seker ordinancy eendracht ende minlyck overeencomen in ghemaect en gheseghelt van goeden, eerbaren notabelen ende voorzienighen borgheren ende raetsheeren van de goeder stadt 's-Hertogenbosch: te weten Heynrich Heim, Schouteth van Maeslant ende Hubrecht Menichs wylnaer Mentten Mauriksz. tussen die voors. syden, ende die Abdisse met den generalen Confessor ende conventualen Susteren ende Bruederen van beyden conventen des cloesters van Sinte Brigitten tot Sinte Mariënwater ghelegen in de prochiën van Rosmalen ten andere syden." De bemiddelaars, *de arbitraers ende Paysmaeckers*, hadden in dit geschil tussen het klooster Coudewater en de dorpen Rosmalen en Berlicum bereikt, dat het klooster voortaan *ten eeuwigen daeghe* de brug zou overnemen met de verplichting deze te maken, te repareren *ende altyt in goeden lofbaren ghereeck* (toestand) te houden op kosten van het convent.

Het klooster werd dus als het ware eigenaar van de brug, maar het mocht deze niet *engher noch smaelder* maken, en tenslotte toch iedereen toestaan er gebruik van te maken, *overvaren, ryden, dryven, gaen ende comen, vroegh en spade* (laat).

² Zie hoofdstuk II in *Rosmalla* 2-4 (199@), pag. 24-27 en *Rosmalla* 3-1 (1993), pag. 12-15.

De dorpen moesten aan het klooster ter tegemoetkoming in de onderhoudskosten van de brug *die somme van 33,5 gulden* betalen en bovendien aan het klooster het recht afstaan van *poten en planten, knoeten, afhouden, vermeerderen en verminderen van bomen, maar die ghemeyn straeten moghen niet gheschaedt, vercort noch ghehyn-dert worden*. Heel uitdrukkelijk werd er verder in dit stuk vastgelegd, dat het convent van Coudewater ontslagen was van alle hand- en spandiensten in deze dorpen: *quyt, onghhouden ende verlaten van allenghemeynen werck*.

Met deze overeenkomst waren alle partijen volop tevreden gesteld. Het is dan ook een buitengewoon knap opgesteld stuk, waarin zelfs aan de rechten en privileges van de Orde, neergelegd in de pauselijke bulle van Martinus V, niet tekort werd gedaan, terwijl toch alle moeilijkheden over het onderhoud van de brug hiermee uit de weg waren geruimd. Het stuk werd gezegeld met de zegels van Rosmalen en Berlicum namens *scepenen, ghesworenen, kerckmeesteren, Heiligheestmeesters, ghemein ghebueren ende inghestenen* der dorpen Rosmalen en Berlicum.

Dat het klooster van de financiële tegemoetkoming der dorpen overigens niet veel wijzer werd, bewijst wel het feit dat het in 1487 een beroep moest doen op een weldoener of althans op een goede bekende van het klooster om de nodige reparaties aan het klooster te kunnen bekostigen. Deze goede bekende of weldoener was de broer van Hertog Jan I van Kleef, een zoon dus ook van Maria van Bourgondië, die in 1430 met Adolf van Kleef getrouwd was.

Hijzelf heete ook Adolf en was sinds 1462 Heer van Ravenstein en getrouwd met zijn volle nicht Anna van Bourgondië, een natuurlijke dochter van Philips. Deze banden met de Bourgondiërs waren voor het klooster Coudewater voldoende reden om een beroep te durven doen op de Heer van Ravenstein in hun wat moeilijke financiële situatie. Dat het klooster niet tevergeefs bij hem aanklopte, blijkt uit een rekening van de inkomsten en uitgaven van het Land van Ravenstein van St. Lambert 1486 tot St. Lambert 1487, die men kan terugvinden in *Charters betreffende het Land van Ravenstein* (1, 712) van C.R. Hermans. We lezen daar: "Den cloester en convent van Sinte Brigitta, den welcken myn voors. Here gheghonnen ende ghegheven heeft voer eens die somme van XXXVI Rynsgl. tot XX stuyvers den gulden, tot beeden ende begheerten der susteren des cloesters voers., tot hulpen ende bystand haerer tymmeringhen, alsoe dat blyckt by eene supplicatie van den selvers susteren mynes voers. Heren overghegheven Fl. 36.00."

Met dit laatste document zijn we in onze geschiedschrijving van het klooster Coudewater gekomen bij de voornaamste sociale contacten die het klooster in zijn geschiedenis gekend heeft: de wonderlijke relaties die er bestonden tussen het klooster te Coudewater en het Huis van Bourgondië, waarvan het klooster niet slechts bescherming en steun in financiële moeilijkheden mocht ondervinden, maar bovendien zelfs bepaalde faciliteiten mocht ontvangen die het voortbestaan van het klooster hielpen waarborgen. Wanneer L.J. Rogier in zijn overigens magistrale werk *Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en 17e eeuw* over de Orde van St. Birgitta, waarbij hij dan vooral het klooster Coudewater

voor ogen heeft, zegt: "De orde heeft iets aristocratisch in haar gestrengheid, maar be- tracht matiging in de oefeningen van verster- ving", dan is dat een mooi klinkende zin waar men alle kanten mee uit kan. Op zich genomen is deze zin zelfs totaal nietszeggend voor hen die niets van Coudewater afweten.

Er zit echter een grote waarheid achter, die de genoemde schrijver wel niet gekend zal hebben, maar die hij in zijn stu- die toch wel ergens aan- gevoeld heeft, nl. de aristocratische indruk die het klooster Coude- water inderdaad op bui- tenstaanders maakte, niet slechts vanwege haar beslotenheid, maar ook vanwege de contac- ten die het met het hoogste landsbestuur had. Met name de con-

Ruiterstandbeeldje Maximiliaan, keizer van Oostenrijk.

tacten met verschillende leden van het Bourgondische Huis, die men voor de om- geving zeker niet verborgen heeft kunnen houden. Zagen we immers reeds hoe het klooster in contact kwam met Maria van Bourgondië in het hertogdom Kleef³ en hierboven de gift van f 36,- die haar zoon, de Heer van Ravenstein, aan het kloos- ter schonk. De verdere gegevens in dit hoofdstuk zijn niet anders te verklaren dan uit een meer dan gewone vriendschapsband die tussen het klooster van de leden van het Bourgondische Huis moet hebben bestaan. Hierbij mogen we gerust veron-

³ Zie hoofdstuk V, in *Rosmalla* 4-2 (1994), pag. 29-33, *Rosmalla* 4-3 (1994), pag. 17-22, *Rosmalla* 4-4 (1994), pag. 19-20 en *Rosmalla* 5-1 (1995), pag. 32-35.

derstellen, dat deze vriendschapsband vooral sterk gegroeid is onder het abdisse-schap van Zr. Heylwich Oyvers.

Hoe is het anders te verklaren dat in 1494 de tweede vrouw van Maximiliaan van Oostenrijk, die als dochter van Geleoto M. Sforza een volslagen vreemde was in onze Lage Landen, juist het klooster Coudewater uitkoos om er, zoals de kronieken het uitdrukken, zich *dickwerf* te onttrekken aan de feesten en huldgingen in de Hertogstad? Er waren immers genoeg andere kloosters in en nabij Den Bosch waar zij ook met open armen ontvangen zou zijn. Maximiliaan was in ieder geval reeds meerdere malen in Den Bosch geweest tijdens het leven van zijn eerste vrouw, Maria de Rijke van Bourgondië, met wie hij in 1477 was getrouwd. Zij stierf echter in 1482 aan de gevolgen van een ongelukkige val van een paard, terwijl zij in verwachting was van haar vierde kind. Bij een van deze bezoeken in 1481 had hij de stad zelfs het recht geschonken om zijn embleem, een dubbelkoppige adelaar, in het stadswapen op te nemen. Het ruitersstandbeeld, door Hildo Krop in 1923 gehakt, dat vroeger de stationsbrug sierde en nu op de oude stadsmuur staat aan de Jacob van Maerlantstraat bij de Hekellaan in Den Bosch, wil een herinnering daaraan zijn.

Heeft zijn vrouw Maria de Rijke tijdens deze bezoeken aan Den Bosch misschien ook reeds meerdere malen het klooster Coudewater bezocht om er wat rust te vinden, zodat Maximiliaan dit klooster aan zijn tweede vrouw Maria Blanca kon aanbevelen? We zijn sterk geneigd om deze vraag bevestigend te beantwoorden. Maria de Rijke zal immers zeker het klooster Coudewater hebben leren kennen uit de verhalen van haar tante en haar neven Hertog Jan van Kleef en Adolf van Ravenstein, met wie samen zij was opgevoed aan het Bourgondische Hof. Een uitgebreid en nauwgezet onderzoek van de nagelaten stukken van het Bourgondische Huis zou hier misschien een afdoende antwoord op kunnen geven. We menen echter dat de gegevens in dit hoofdstuk reeds duidelijk genoeg zijn om te bewijzen dat er tussen het klooster Coudewater en het Bourgondische Huis een meer dan gewoon contact bestond. In genoemd jaar 1494 was Maria Blanca op 2 februari met heel haar gezin, waarbij ook de vijftienjarige Philips de Schone, in wiens plaats Maximiliaan als regent optrad in de Bourgondische erflanden, in Den Bosch aangekomen. Mogelijk had dit bezoek een extra politiek tintje, omdat Maximiliaan, inmiddels keizer van Oostenrijk geworden, reeds allerlei maatregelen trof om zijn zoon Philips daadwerkelijk aan het bestuur te helpen. Het aan den volke tonen van de kroonprins was daartoe ook zeker en geschikt middel. De inwoners van Den Bosch en omgeving kregen dan ook volop gelegenheid om met het hertogelijk gezin kennis te maken, want deze bleven zelfs tot na Pasen in de stad. In deze weken vormde het gezin het middelpunt van allerlei feesten en huldgingen. Om dit af en toe te ontlopen en wat tot rust te komen, ging Maria Blanca *dickwerf* naar Coudewater, zo lezen we in de kronieken.

wordt vervolgd

Tussenverslag veldnamenonderzoek Rosmalen

L. v.d. Aa, namens de werkgroep veldnamen

Kort na de oprichting van de Heemkundekring Rosmalen werd een aantal werkgroepen in het leven geroepen. Een van die werkgroepen, de onze, is zich gaan bzhouden met het onderzoek naar bestaande en vroeger bestaan hebbende veldnamen in de gemeente.

Tegenwoordig zijn onroerende goederen bekend onder een kadastraal sectienummer. Met behulp van dat nummer is bijvoorbeeld een te verhandelen stuk onroerend goed zeer nauwkeurig aan te geven. Vóór de invoering van het kadaster -in de praktijk zo rond 1832/'33- bestond er geen systeem waarmee percelen exact konden worden aangeduid. Een van de middelen die daarvoor toen werden gehanteerd, was de veldnaam, ook wel toponiem genoemd. Een bos, in eigendom bij de familie Peperkoorn, heette in de volksmond *Peperkoombosch* en werd bij verkoop ook als zodanig omschreven in de notariële akte. Een dergelijke veldnaam zegt dus iets over een vroegere eigenaar. Daarentegen moet de oorsprong van een naam als *Het kwaad Stuk* niet worden gezocht bij de naam van een eigenaar uit een verleden, maar eerder bij de kwaliteit van het betreffende perceel. Deze twee voorbeelden illustreren dat veldnamen alleszins interessante gegevens kunnen verschaffen voor bijvoorbeeld de genealogie of de lokale geschiedenis.

Wat er echter niet uit blijkt, is dat veldnamenonderzoek een tijdrovende aangelegenheid is. Niet alleen moeten omvangrijke notariële en oud-rechterlijke archieven worden nageplozen, maar vooral het lokaliseren van de opgedoken veldnamen vergt, naast een grote mate van geduld, ook zeeën van tijd. Mogelijkerwijs kan het benutten van een computer zo'n onderzoek vergemakkelijken, maar deze onderzoekers zijn op dat terrein volslagen ongeletterd en zullen dat naar verwachting ook blijven.

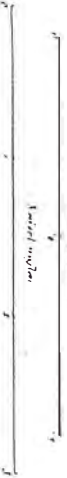
Met een verklaring als deze én de toezegging dat te gelegener tijd, bij de afronding van het onderzoek, de resultaten daarvan zullen worden gepubliceerd, zouden wij thans gevoelig kunnen volstaan. In overleg met de redactie van *Rosmalla* is evenwel besloten een aantal van de inmiddels vergaarde gegevens geleidelijk op te nemen in dit blad. De prijs van zo'n vroegtijdige publicatie (onvolledigheid van gegevens, een grotere kans op onnauwkeurigheden, alsmede een gebrekkige presentatie) nemen we maar voor lief. Wij stellen ons voor om in elk van de komende edities van *Rosmalla* steeds een kadastraal kaartblad op te nemen met daarin aangetekend de opgespoorde veldnamen en daaraan gehecht een lijst van de verwerkte veldnamen, in volgorde van perceelnummer. Als basismateriaal dienen de kadastrale kaarten (*minuutplans*) van 1832, zestien in getal. De op deze kaarten gebaseerde sectieverdeling van de gemeente is te vinden op de hiernaast afgedrukte overzichtskaart. De kaarten van 1832 bevatten ruim 4100 percelen. Door allerlei omstandig-

3535 buvsteds 222's uimovend

Skizze 1, 1:50 000

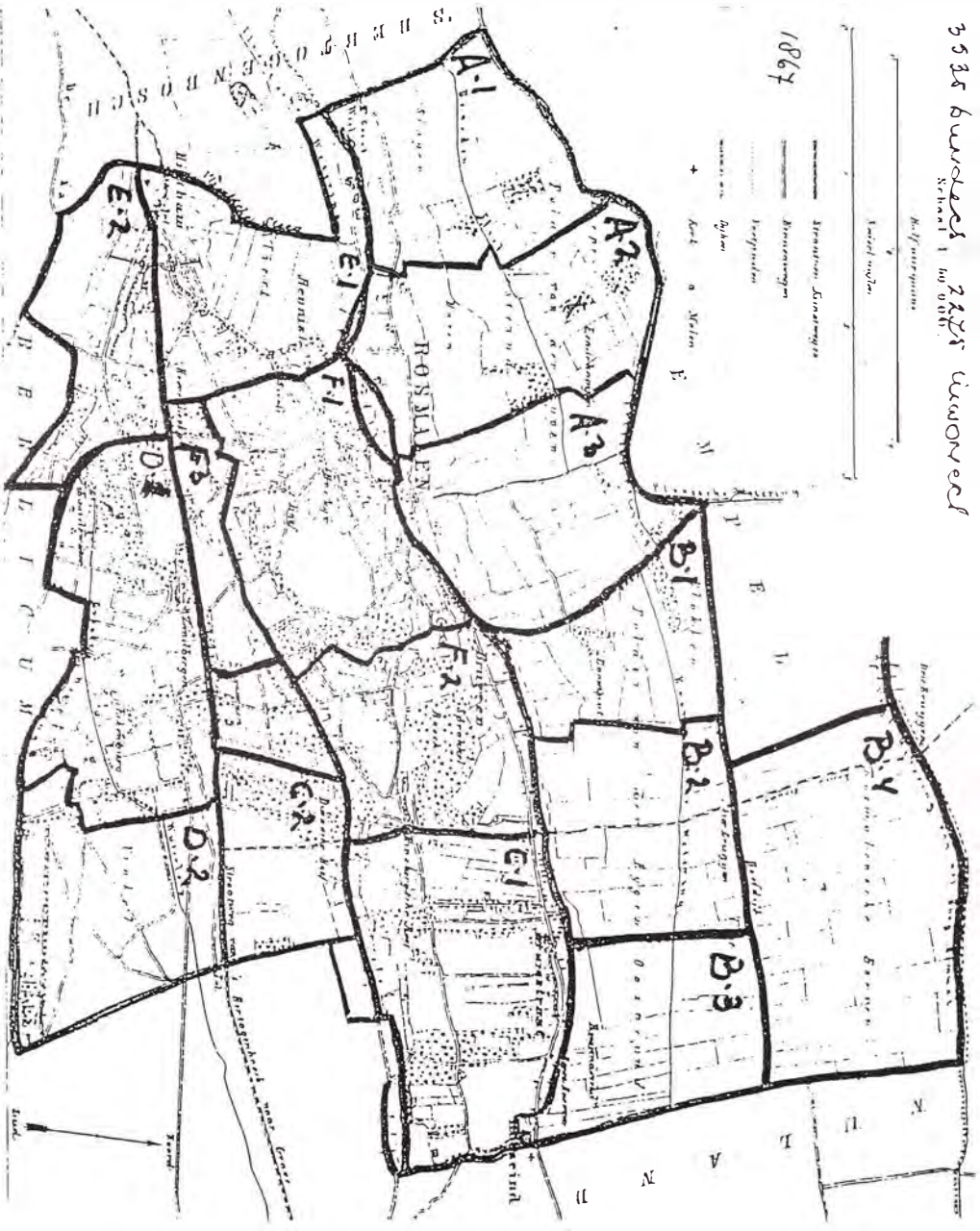
Belgien

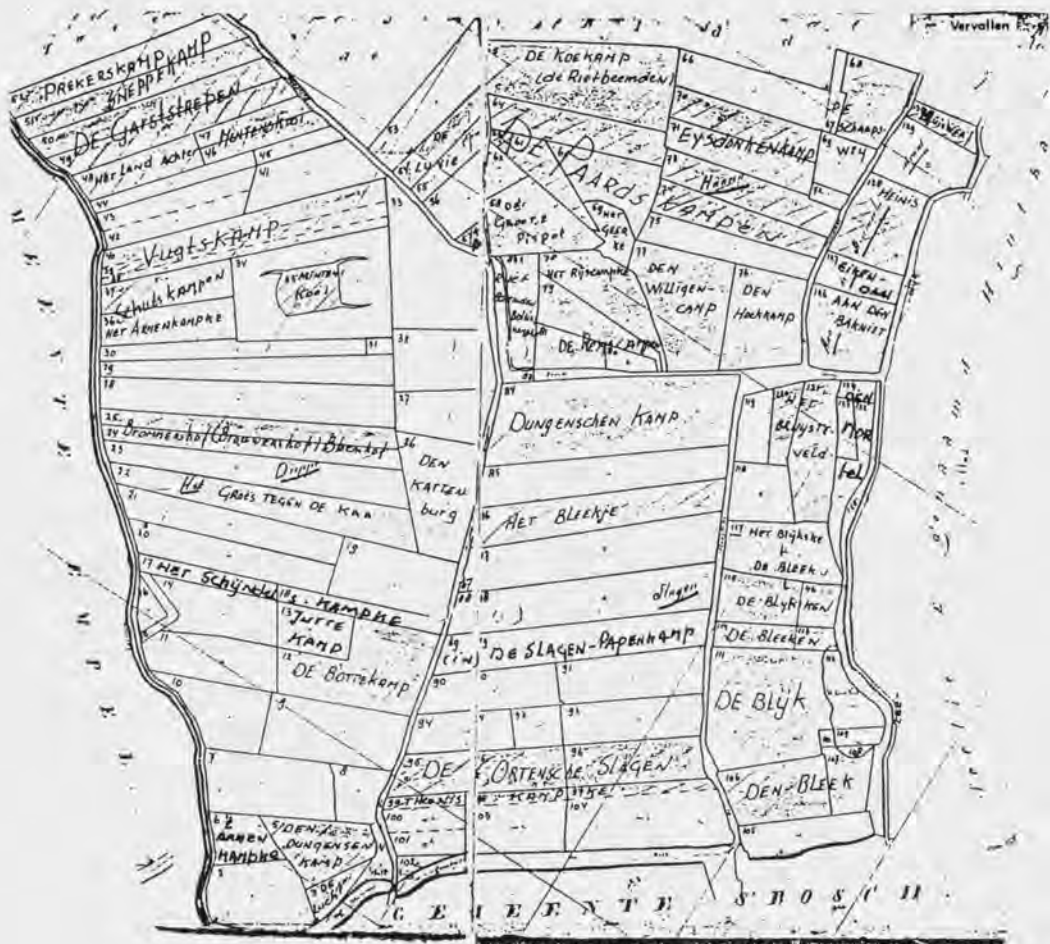
Kortmeyer

1867

- Streifen, Grenzen
- Grenzen
- Inseln
- Wasser
- Eisen
- Stein
- Holz

Sectie A, 1e blad

A1/52 Het Dieppe/De Diepte	A67/69 De Schaapsweij
A2 De(n) Eekbrouwer	A70/71 (Van) IJsdonkenkamp
A3 De Lucht/Het Armenkampke	A72 Het Heufken
A5 Den Dungense Kamp	A73/74 De Paardskampen
A6 Het Armenkampke	A76 Den Hoekkamp
A12 Jutte(n)kamp (ook: Rutten- en Bottekamp)	A77 Den Willigenkamp
A13 Jutte(n)kamp	A78/81 De R(e)ijskanpen
A17/18 Het Schijndels Kampke	A82 Bolsiuskampke
A22 Groes tegen de Kaa	A82/83 De Heuvel
A24/25Brommershof/Brouwers- hof/Bloemhof	A84/125 De Slagen
A26 Den Kattenburg	A84 Dungenschen Kamp
A35 Minten(s)kooi	A89 (In) de Slagen (nabij Or- then)/Papenkamp
A36/37 De Schutskampen	A95/96 De Orthensche Slagen
A39/40 Vugtskamp	A97/99 Teunishoofdkamp/ Theuniskampke
A46/48 (Het Land) achter Min- tenskooi	A106/108 Den Bleek
A49/50 De Garststreepen	A110 Aan den Blijk
A51/52 Sneppekamp	A111 De Blijk
A52 Prekerskamp	A113/117 De Bleeken/De Bleek/ Blijk/Het Blijkske
A53/57 De Lunense Kampen (Luunderkampen)	A117 Bruijsteveld (op de Blij- ken)
A54/56 De Luvie	A120/121 Het Bruijsteveld
A57 De Kleine Pispot	A122/124 Den Mortel (op de Blijke)
A58/83 De Haaren/De Riet- beemden	A126/130 Aan de Striem(en)- sche Straat
A58 De Groote Pispot	A126 Den Backniet
A59 Het Geerke	A127 Eikendaal (in 1864: Dijk en Daal)
A60/61 De Paardskampen	A128 Den Heinis
A63/64 De Paardskampen	A130 Den Huiswerf
A65 De Koekamp	

Links van het afgebeelde stuk kaart ligt de voormalige gemeente Empel. Rechts ligt sectie E, genaamd Hintham. Onder op de kaart is nog net een stukje van de gemeente Den Bosch te zien.

heden waren er echter aanmerkelijk minder veldnamen in omloop. Tot op heden hebben wij er zo'n zes- tot zevenhonderd weten te lokaliseren. De eerste reeks van namen en het kadastrale kaartblad betrekking hebbend op Sectie A, 1e blad, treft U aan in het midden van dit boekje.

Neomisten in Rosmalen 2: Johan Wierts

Henk de Werd

Na de eerste mis van Frans van Rossum uit Hintham in 1945 -hij vierde overigens zijn gouden priesterfeest onlangs opnieuw in Hintham- wijd ik dit tweede deel aan

Herinnering aan de eerste H. Mis van pater Johan Wierts. Hij loopt hier, tussen zijn beide ouders in, in de Rosmalense Dorpsstraat. Op de achtergrond villa *De Driesprong*. Links voorop: Annie Heijmans als bruidje. Coll. Henk de Werd.

de eerste mis van Johan Wierts, wiens ouders woonden in villa Vreeburg, thans nog te vinden op de hoek Dorpsstraat/Burg. Woltersstraat.

De Bossche krant van 13 mei 1941 meldt ons, dat "op 13 Juli a.s. (1941 dus) onze dorpsgenoot de Weleerw. heer J. Wierts uit handen van den Bisschop van Breda het H. Priesterschap zal ontvangen. Op 20 Juli daaropvolgende zal hij in de parochiekerk van den H. Lambertus alhier zijn eerste plechtige H. Mis opdragen. Ten

einde dezen dag voor hem tot een onvergetelijken te maken hebben eenige personen uit de naaste omgeving reeds eenigen tijd een voorloopig comité gevormd ter voorbereiding van een en ander. Tot dit doel had een vergadering plaats in het bondslokaal voor de tot de buurt behorende bewoners. De vergadering stond onder leiding van den heer Wouters, die het doel dezer bijeenkomst uiteenzette en de aanwezigen verzocht over te gaan tot de verkiezing van een comité. Gekozen werden de heeren J. Ceelen, Th. Lambermont, H. de Vries, H. Linnenbank, J. v.d.

Uw Rijk kome!

TER DANKBARE HERINNERING

aan mijn

h. PRIESTERWIJDING

ROSENDAAL, 13 JULI

en

EERSTE PLECHTIGE

h. mis

Parochie v.d. H. Lambertus

ROSMALEN, 20 JULI

1941

JOH. WIERTS

*Gij, allen, die mij geleid hebt
tot het H. Priesterschap,
zie met welgevallen neer
op hetgeen God in mij heeft
bewerkt en blijft mij bij-
staan door Uw gebeden.*

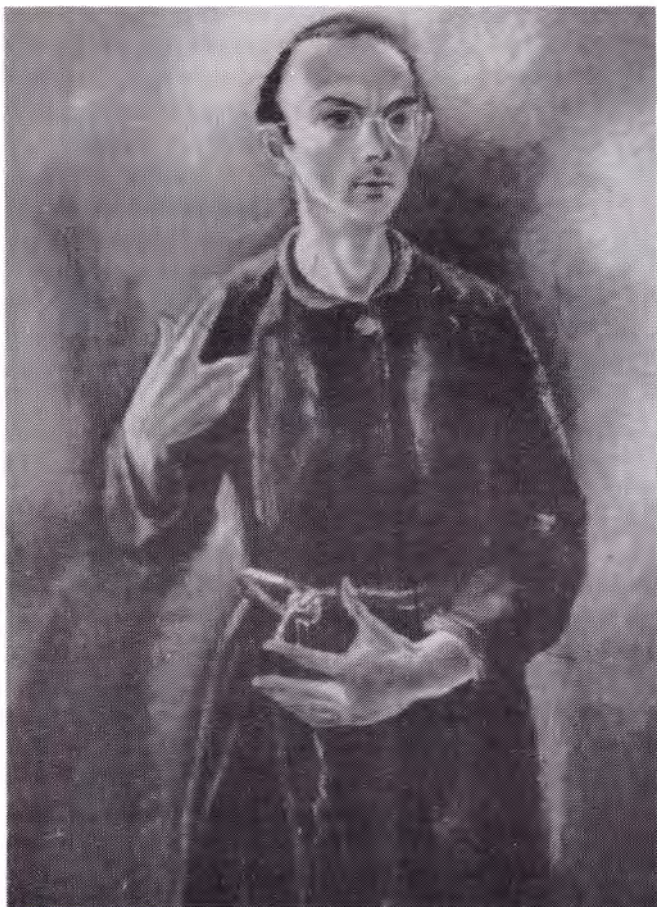

Father Johan Wierts in december 1947 en gedachtenisprentje aan zijn eerste H. Mis op zondag 20 juli 1941. Coll. Henk de Werd.

Plas, H. Wouters, J. v.d. Briek. Gevraagd werd naar eventuele plannen. Hieromtrent kon nog niets definitiefs gezegd worden. Zoo lang men niet kan zeggen over welke middelen beschikt kan worden. Tot dit doel zal wekelijks in de buurt gecollecteerd worden. Wel heeft men het plan tot het aanbrengen van een eereboog en andere versieringen langs den weg, alsook tot het aanbieden van 'n geschenk. De meening was algemeen een en ander zoo grootsch mogelijk te doen."

Op zondag 20 juli 1941 droeg Johan Wierts in de Lambertuskerk zijn eerste H. Mis op. De Bossche krant van 22 juli 1941 geeft daarvan een uitgebreid verslag: "Alhier droeg Zondag father J. Wierts van de congregatie van Mill-Hill zijn eerste plechtige H. Mis op om 10 uur in de parochiekerk van St. Lambertus met assistentie van father Bruggeman als priester-assistent, pater van Nuland als Diaken, kapelaan Dekkers als subdiaken en de eerw. heer Van Pinxteren als ceremoniaris. Pastoor van der Meijden hield de feestpredikatie. Het zangkoor voerde verdienstelijk een

meerstemmige Mis uit onder leiding van den heer H. v.d. Doelen. Ten zijnen huize werd de neomist met familie en een stoet van bruidjes en talrijke muzikanten der harmonie 's-Hertogenbosch onder leiding van den heer W. van Opstal afgehaald. In den stoet bevonden zich o.m. ook twee zusters van den jongen priester, beiden uit het klooster Mariënburg te Den Bosch, die apart verlof hadden gekregen tot het bijwonen dezer plechtigheid. Na de H. Mis hield een dochtertje van Wouters een lieve toespraak, waarna het muziekkorps "Aan U, o koning der eeuwen" speelde. Daarna trok men in denzelfden stoet als boven omschreven naar het prachtig

Zelfportret van kapelaan (en kunstenaar) Egbert Dekkers uit de Lambertusparochie, "die zooveel moeite gedaan heeft voor het feest en de versieringen" en die als subdiaken fungeerde tijdens de plechtigheid in de Lambertuskerk. Coll. Henk de Werd.

versierde ouderlijk huis waar de voorzitter van het buurtcomité, de heer Ceelen, een toespraak hield onder aanbidding van een geschenk onder couvert. Ook de zangvereniging *Oefening en Vermaak* was vertegenwoordigd. Het bestuurslid de heer Van Hooft hield een toespraak, waarna een paar liederen gezongen werden. De neomist dankte de zangvereniging en wees erop, dat de vereniging steeds veel voor de Missie gedaan heeft door het geven van liefdadigheidsuitvoeringen. Ten huize van de familie Wierth hield vervolgens een meisje van Linnenbank een toespraak. Daarna kwam het gehele muziekkorps Harmonie 's-Hertogenbosch een aubade brengen, waarna directeur Van Opstal gelukwensen aanbood.

Men wilde niet alleen den priester huldigen, maar ook zijn vader, die jarenlang dirigent van het korps is geweest. Vervolgens werd een defilé gemaakt langs de familie Wierts. Des middags had op de pastorie een druk bezochte receptie plaats. Na den middag celebreerde Pater Wierts het Lof met assistentie van Pater Bruggeman en den Eerw. Heer van Pinxteren. Onder het Lof heeft de neomist een allerharterlijkste toespraak gehouden, waarin hij woorden van dank bracht jegens God, zijn ouders en allen die hebben meegewerkt het feest te doen slagen, vooral kapelaan Dekkers, die zooveel moeite gedaan heeft voor het feest en de versieringen." In een later kranteberichtje, waarvan de datum mij helaas onbekend is, lees ik: "Naar

Villa Vreeburg aan de Burg. Woltersstraat/Dorpsstraat, het ouderlijk huis van pater Wierts. Coll. Henk de Werd.

wij vernemen is Father Johan Wierts benoemd tot Vicarius Capitularis. Geboren in 1916 werd hij 13 juli 1941 tot priester gewijd in de congregatie van Mill-Hill. Tot 1947 professor in Tilburg St. Jozefstudiehuis. Als missionaris vertrokken, december 1947 naar Kampala-Oeganda (Zuid-Afrika). Gekozen tot Vicarius Capitularis 30 juni 1965."

Rosmalen zonder pastoor

Gerrit Mol

In Oud-Rosmalen (1987) geeft Henk de Werd op de pagina's 83 en 84 een opsomming van een aantal pastoors die verbonden waren aan onze Lambertuskerk. Henk vermeldt daar dat Gualtherus Boex in 1562 als pastoor genoemd wordt. Daarna noemt hij Rudolphus Lokeman die in 1613 de pastorie verbetert. Deze zelfde namen kom ik tegen in het *Vriendenboek stadsarchivaris Kuyser* ('s-Hertogenbosch, 1980). In een artikel van H. Roosenboom (eerder woonachtig in Rosmalen?)¹ wordt over deze pastoor en zijn tijd iets meer verteld.

Wouter Boex was al in 1556 kapelaan en rector van het Sint-Antoniusaltaar in de kerk van Rosmalen. Waarschijnlijk heeft hij de verbouwing van de Lambertus onder pastoor Petrus Wellens dus meegemaakt. In 1562 wordt Boex genoemd in een testament, in 1566 krijgt hij een eervolle vermelding tijdens een vergadering van pastoors in het dekenaat Maasland. In 1583 sterft hij in het huis van Jutte, weduwe van Jan van Rooy, in 's-Hertogenbosch. Deze Rosmalense zieleherder is waarschijnlijk op de vlucht geslagen en heeft veiligheid gezocht binnen de stadsmuren van Den Bosch. Veel priesters en kloosterlingen, bijvoorbeeld ook de Birgittijnen en Birgittinessen van Coudewater, deden niet anders. Het was me de tijd ook wel! Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, protestanten en katholieken, raakten verdeeld, de politiek ging er zich mee bemoeien, de veldheren grepen hun kans. We zijn in het begin van de Tachtigjarige Oorlog. Omdat 's-Hertogenbosch niet ècht wilde kiezen tussen Oranje en Spanje, wemelde het in de Meierij van soldaten. In die tijd geen prettig volkje! Als er al tractement betaald werd, moest dat opgebracht worden door de bewoners. Werd er geen tractement betaald, dan sloegen de 'verdedigers' aan het plunderen. Zelfs van hogerhand werd de omliggende dorpsbewoners aangeraden de tactiek van de verschroeide aarde toe te passen. De oogst werd (te) snel binnengehaald, huizen werden verlaten. Het schijnt zelfs dat rond 1580 alle huizen in Hintham afgebroken werden om plundering door Schotten en Engelsen te voorkomen. Geen wonder dus dat pastoor Boex, en wellicht veel Rosmalenaren met hem, binnen de betrekkelijk veilige stadsmuren van Den Bosch vluchtten. Onze pastoor ging daar blijkbaar niet op zijn luie gat zitten. In de dorpsregisters van de Sint Jacob in de Hinthamerstraat werden tot 1578 steeds ongeveer twee dopelingen uit Rosmalen (Hintham) genoteerd. In de jaren 1578-1583 is dat steeds ongeveer zes, daarna zakt het weer tot twee. Mogen we aannemen dat Rosmalenaren die Den Bosch als veilige haven kozen, hun pastoor daar trouw bleven? Het kan natuurlijk ook zijn, dat de Rosmalenaren in de barre omstandigheden van

¹ Dit artikel heet *De nalatenschap van een Rosmalens pastoor. Oorlog en zielzorg in de jaren 1578- 1583 op het platteland rond 's-Hertogenbosch*.

die tijd naar de Sint Jacob trokken om hun kroost daar bij hun eigen pastoor te laten dopen. Overigens vermoed ik dat er in de Lambertus toch nog wel diensten hebben plaatsgevonden. Zes dopelingen in één jaar lijkt me vrij weinig, zo klein was Rosmalen nu ook weer niet.

In het voorjaar van 1583 stierf pastoor Boex. In april en mei werden door een notaris inventarislijsten gemaakt van kerkelijke goederen, behorend tot de kerk van Rosmalen. Waarschijnlijk had pastoor Boex deze goederen uit veiligheidsoverwegingen meegenomen naar Den Bosch. De Rosmalense schepenen zijn daar natuurlijk van op de hoogte geweest en hebben ervoor gezorgd dat alles weer netjes terug naar ons dorp kwam. Tot de goederen behoorden kerkelijke kledingstukken en gebruiksvoorwerpen, maar ook nogal wat zilver van de plaatselijke schuttersgilden. Gezien de terugval van het aantal Rosmalense dopelingen in de Sint Jacob in 1583 kunnen we aannemen dat in dat jaar onze Lambertus weer als vanouds ging functioneren. Of de eerder genoemde Rudolphus Lokeman toen al meteen pastoor werd, valt zeer te betwijfelen: hij studeerde van 1604 tot 1606 in Leuven. De Lambertus zal verder rond 1629 ook wel overgegaan zijn in gereformeerde handen, zoals Henk de Werd in zijn eerder genoemd boek trouwens ook aangeeft. De bediening van de Rosmalense katholieken gebeurt dan stiekum door paters van Coudewater.

Wooncultuur in de Westbrabantse Kempen

De arrangementen van anachronistische tijdgenoten 1

G. Rooijackers

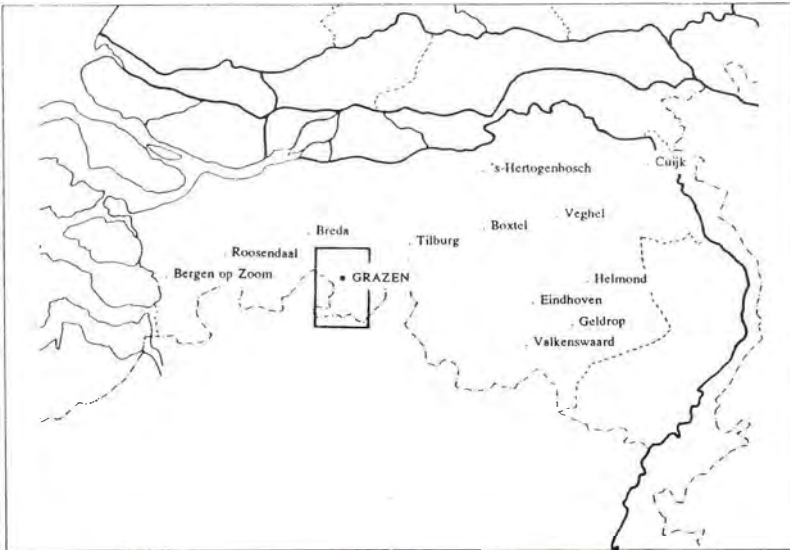
Dit artikel met toestemming van de auteur overgenomen uit Brabants Heem, 46 (1994), pag. 107-119. De mensen die meegegaan zijn op excursie naar Nieuw-Ginneken, zullen zeker het een en ander herkennen in dit artikel.

Samen met haar huisje oud worden. Zo luidt een passage uit het bidprentje van Sjoke Jansen (1900-1989). In het jaarverslag over 1993 van de Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek te Arnhem is uitgebreid aandacht besteed aan haar voorouderlijke boerderij¹. Het nauwgezet documenteren van een materieel object, zoals

¹ Deze bijdrage verscheen eerder onder de titel 'De software van het wonen' in het *Jaarverslag Stichting Historisch Boerderij-onderzoek 1993* (Arnhem, 1994), pag. 54-66. In hetzelfde jaarverslag verschenen tevens: R. Gruben, 'De bouwgeschiedenis van boerderij Grazenseweg 3 te Grazen. Een karakteristiek voorbeeld van de boerderij-ontwikkeling op de Brabantse zandgronden' (pag. 37-53); K.A.H.W. Ieenders en C.J.M. Buijs, 'Het gehucht Grazen in ruimer verband. Verkenningen vanuit de historische geografie en de toponymie'.

Kaart van Noord-Brabant, met daarin aangegeven de ligging van het gehucht Grazen (gemeente Nieuw-Ginneken) in de directe omgeving van de Belgische grens. Blad 50 van de Topografische Kaart van Nederland 1:50.000 (1980).

De ligging van het gehucht Grazen in de provincie Noord-Brabant.

een huis, levert veel informatie op over het gebruik ervan. De vroegere bewoners hebben er letterlijk hun sporen nagelaten als we de uitgesleten dorpels en plavuiten in het woongedeelte, of de afgeschuierde en uitgeknaagde gebintstijlen in de stal aanschouwen. Ook het metselwerk en de vertrekkenindeling vormen belangrijke informatiebronnen. In dit artikel staan evenwel niet zozeer de objecten centraal, als wel de mensen die in het boerenhuis aan de Grazeneseweg te Nieuw-Ginneken hebben gewoond en gewerkt.

In het moderne etnologische onderzoek naar materiële cultuur gaat de belangstelling niet uit naar voorwerpen als zodanig, maar naar de rol en betekenis van objecten in het gedrag van mensen. De intrinsieke materiaalwaarde van een voorwerp vormt derhalve geen onderzoekscriterium. Daarentegen staat de door de specifieke maatschappelijke context bepaalde waarde centraal, zoals bijvoorbeeld de betekenis van een voorwerp als statusobject, of als groepsafbakenend en cohesiebevorderend object. Zoals kunsthistorici tot voor kort voornamelijk esthetische criteria aanlegden bij hun onderzoek, zo hanteerden de traditionele volkskundigen vooral sociale criteria die bijvoorbeeld impliceerden dat 'elitair' porselein en tinwerk buiten beschouwing bleven als niet behorende tot de 'volkscultuur'. Dat daarbij tevens veelal esthetische criteria werden gehanteerd, verklaart de grote aandacht in oude volkskundige studies van materiële cultuur voor 'volkskunst'. In de decoraties en sierlijke vormen kwam immers, zo dacht men, het 'oeroude stam- of streekeigen volkskarakter' en 'het aloude magische volksgeloof' tot uitdrukking. De individuele bezitter en/of gebruiker van de objecten ging, evenals bij het klassieke boerderijonderzoek, veelal schuil achter typologische executies.

Thans is er duidelijk sprake van een zekere sociaal-wetenschappelijke toenadering tussen de disciplines, waarbij kunsthistorici zich bijvoorbeeld meer intensief bezighouden met de meer alledaagse en ambachtelijke kunstnijverheid en massaproducten, en volkskundigen tegenwoordig even goed geïnteresseerd zijn in schilderijenbezit of het gebruik van relatief kostbare asiatica zoals porselein en sits. Kostbare en goedkope objecten, duurzame goederen en wegwerpartikelen, fraaie of lelijke spullen, kunst of kitsch, zeldzaam of alledaags: ze zijn voor de etnoloog en cultuurhistoricus even interessant, gesteld dat ze verwijzen naar menselijk gedrag in heden en verleden².

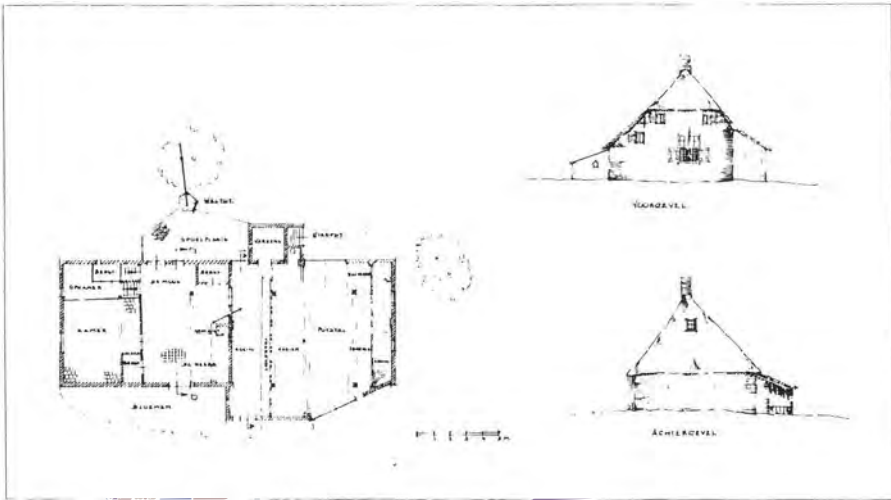
In deze bijdrage gaan we nader in op de specifieke vormgeving van het dagelijkse, huiselijke leven door de twintigste-eeuwse bewoners van de boerderij Grazeneseweg 3 in het gehucht Grazen, gemeente Nieuw-Ginneken. Hun biografie en levensstijl zijn, zoals we zullen zien, in hoge mate bepalend voor de ouderwetse stoffering van het huis. Tevens gaan we in op de cultuurhistorische achtergronden van de relatief

² Vgl. G. Rooijackers (red.), *Mensen en dingen. Betekenissen van materiële cultuur*. Themanummer Volkskundig bulletin 193 (Amsterdam, 1993) en K. Köstlin en H. Bausinger (red.), *Umgang mit Sachen. Zur Kulturgeschichte des Dinggebrauchs*. 23. Deutscher Volkskunde-Kongress in Regensburg vom 6.-11. Oktober 1981. Regensburger Schriften für Volkskunde, 1 (Regensburg, 1983).

grote belangstelling van onderzoekers en algemeen publiek voor deze *anachronistische tijdgenoten*. Vervolgens beschrijven we aan de hand van enkele momentopnamen de arrangementen van de huiselijke gebruiksvoorwerpen. Deze geven te zamen een indruk van het woongedrag dat steeds verkeert in een bloeiend spanningsveld van continuïteit en verandering.

Magie van het leven

Toen ik in november 1993 voor de eerste maal voet zette in de Grazenze boerderij, onderging ik de eigenaardige gewaarwording om als het ware via een tijdmachine in een ander tijdperk te zijn beland. Im had dit sentiment niet verwacht, aangezien ik niet alleen goed bekend ben met nauw verwante boerderijen in het Vlaamse Openluchtmuseum te Bokrijk, maar ook ter voorbereiding op het bezoek reeds kon beschikken over opmetingstekeningen van de Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek. Ik wist dus wat ik kon verwachten, en toch... Van essentieel belang voor deze persoonlijke gewaarwording was dat het hier nu eens niet een 'gemusealiseerd' ob-

Opmeting van het hoofgebouw en erfindeling, november 1961 (SHBO 60, blad 1).

ject betrof. Het huis was niet alleen nog in zijn ecologische context gesitueerd, maar ook het archaische interieur had 'iets' wat in een museum of op een tekening blijkbaar nooit bereikt kan worden. Het ademde de magie van het leven, het rook er nog naar mensen. Dit speciale gevoel, dat ondanks de schijn niet zo zeer romantisch van aard is, maar voortvloeit uit een rechtstreekse confrontatie met wat officieel 'verleden' behoort te zijn, zullen de meeste onderzoekers die etnologisch of

bouwhistorisch veldwerk hebben verricht, wel herkennen.

Het huis dat ik betrad, behoorde van oudsher toe aan de families Verhoeven en Jansen. Als eerste bewoner is Michiel Adriaenss. Verhoeven (*ca. 1610) bekend. Met de dood van Cornelis Adriaen Verhoeven (*1730) in 1804 ging het huis over naar zijn dochter Maria (*1774), die was getrouwd met Henricus Janssen. Sindsdien bleef de naam Jans(en) aan de boerderij verbonden. Twee van de vier kinderen van Antonius Marijnus Janssen (1853-1944) en Adriana Cornelia Deckers (1865-1929), te weten Johannes (1899-1971, roepnaam Jan) en Johanna (1900-1989, roepnaam Sjoke, afgeleid van '[on]s Joke') bleven na de dood van vader in 1944 in het ouderlijk huis wonen. Vanaf 1965 woont hun ongehuwde neef Antonius (*1928, roepnaam Toon) in³. Hij hielp bij het boerenbedrijf en is thans, vanaf de dood van Sjoke op 28 oktober 1989, de hoofdbewoner. Na het overlijden van Jan in 1971 zijn de agrarische activiteiten geleidelijk verminderd en beperkte Sjoke zich tot het houden van een twintigtal kippen en het verzorgen van een moestuin voor eigen gebruik.

Sinds het overlijden van vader in 1944, maar waarschijnlijk al na de dood van moeder in 1929, is er aan de inrichting van het woonhuis niets noemenswaardigs veranderd. Deze uitzonderlijke situatie is overigens niet ongewoon bij ongehuwde, in het ouderlijk huis samenwonende broers en zusters. Ook het fenomeen van bijeenwonende vrijgezelle verwanten was in de Zuidnederlandse plattelandssamenleving niet zeldzaam⁴. In elk Noordbrabants dorp waren in de negentiende en twintigste eeuw wel dergelijke huishoudens te vinden, die in de volksmond officieel niet met 'familie', maar als 'kinderen' werden aangeduid. Zo woonden in het Meijerijse dorp Liempde tot in de jaren tachtig 'de kinderen' Van Abeelen. Van de Velden (ook wel bekend als de 'Kleuskes') en Van Lieshout (ook wel 'de Van Lieshoutjes' genoemd). Plaatselijke heemkundigen liepen er de deur plat. Van laatstgenoemd huishouden werd in 1986 een treffende beschrijving gegeven: "De deuren hingen schuin in hun gebont, evenals het kruisbeeld hoog staat naast de bedstee. Onder de spiegel hing 'n kambakje zonder deksel, de klok stond stil, de foto's waren van 'n retraite en 'n bedevaart, die Marte uit Vught en Kevelaer had meegebracht en op de prenten stonden figuren die als vrome Heiligen tegen de kille muur opkroepen. Zij allen sierden d'n hêrd en vormden een harmonieuze eenheid met 't eenvoudige meubilair, zoals 'n broodkastje, 'n kabinet, 'n boerentafel, 'n bank en enkele biezenmatten stoelen." Op het broodkastje te Liempde stonden onder glazen stolpen beelden van Christus aan het kruis en Sint Jozef. "Tegenover 't broodkastje stond, onopvallend, het grenehouten kabinet, waarin 't linnengoed en enkele dekens werden opgeborgen. Het was 'n grote hoge kast met 'n toog, drie laden en

³ F. Brekelmans, 'Een hoeve aan de grens', *De Oranjeboom* 21 (1968), pag. 94-99. Aldaar pag. 99.

⁴ Vgl. C.G.W.P. van der Heijden, 'Vrijgezellen op het Oostbrabantse platteland van een eeuw geleden: suikeroom/tante of een blok aan het been', *Sociale wetenschappen* 31 (1988), pag. 75-82.

twee deuren. Tegen een van deze deuren zat aan de binnenkant de Huiszegen, die gelezen werd als er 'n onweer dreigde los te barsten. Op 't kabinet stonden de Heilige Familie, twee gevleugelde engelen en twee geschilderde vazen van porcelein, die Driek op 't erfhuis van Tinus Oomkes had gekocht."⁵ Dit huishouden was, op het moment dat de beschrijving werd gemaakt, niet bepaald representatief voor de doorsnee boerenwoning in de Meijerij. Het huis werd bewoond door drie ongetrouwde broers (*de kinderen Van Lieshout*), die na de dood van moeder en vader in respectievelijk 1900 en 1930 nauwelijks iets veranderd hadden aan levenswijze en inrichting. De tijd had er -niet alleen letterlijk- stilgestaan; het huishouden was als het ware gefossilerd en als relict door heemkundigen vastgelegd.

Unzeitgemäße Zeitgenossen

Ongetrouwde broers en zusters hebben in feite hun gezinsleven na de dood van hun ouders voortgezet, waarbij vooral hun grote familiebewustzijn in het oog springt. Men consolideert daarbij als het ware de huiselijke situatie in materiële zin om deze familiale continuïteit vorm te geven en te benadrukken. Anderzijds kunnen we bij deze huishoudens, door het ontbreken van opgroeiende kinderen, niet spreken van een gezinscultuur met alle gebruiksvoorwerpen, voorzieningen, contacten en dynamiek van dien. Het betreft aldus in feite bijzonder atypische huishoudens, waarbij de specifieke vrijgezelle en familiegebonden levensstijl sterk doorklinkt in de materiële cultuur. De combinatie van samenwonende, verwante vrijgezellen en de mentaal-culturele neiging om de bestaande toestand te consolideren heeft daarbij een extra bijzondere wooncultuur tot gevolg.

Kan de tijd binnen het ouderloos 'gezin' zo goed en kwaad als het gaat geneutraliseerd worden, de wereld om hen heen verandert wel degelijk. Aangezien zij veelal als boerenbedrijf een zelfstandige economische eenheid vormen, kunnen zij het zich -tot op zekere hoogte- permitteren om op de oude, vertrouwde voet verder te boeren. Men is doorgaans met weinig tevreden. De sociale en economische druk is, door het relatieve isolement van dergelijke huishoudens, waarbij de 'buitenwereld' voornamelijk wordt gevormd door familiale, parochiale en buurtkaders (zonder bijvoorbeeld werkgever of school), relatief gering. Dergelijke ongetrouwde broers en zusters leven veelal in de marge, en vaak letterlijk in de periferie. We treffen ze vooral aan in de gehuchten buiten de kom van kleine dorpen en/of langs vergeten rafelranden van het land, zoals in Grazen. Vandaar dat in deze gevallen in velerlei opzicht gesproken kan worden van karakteristieke marginale en atypische *anachronistische tijdgenoten*, dit naar analogie van Duitse onderzoekers, die

⁵ R. van Laere, *Driek, 'ne Brabantse boer, die vroom en sober leefde, met zicht en zêssie maaide, stijf en oud werd* (Liempde, 1986), pag. 52-54.

hiervoor de term *unzeitgemäße Zeitgenossen* hanteren⁶.

De oude folkloristen en traditionele heemkundigen kwamen op hun zoektochten naar relictten van *the world we have lost*⁷ veelal uit bij deze ongetrouwd samenwonende broers en zusters met alle vertekende gevolgen van dien voor het beeld van het wonen en werken op het platteland van omstreeks de eeuwwisseling. De 'exotica uit de eigen omgeving hadden een grote aantrekkingskracht en werden beschouwd als laatste resten van een verloren gegane, vaak in veel opzichten als beter beschouwde, wereld, die -het was immers vijf voor twaalf- nog op het nippertje vastgelegd kon worden. Brachten kunstenaars, al dan niet geïnspireerd door de School van Barbizon, doorgaans romantiserende elementen aan in hun artistieke beeld van de plattelandscultuur⁸, folkloristen en heemkundigen hechtten aan vele uitlatingen van de archaische volkscultuur vaak betekenisclusters die bij de zegslieden niet aanwezig zijn. Zo worden bijvoorbeeld natuurwaarden geprojecteerd waar die niet als zodanig beleefd worden.

Kelderkruis

Frappant is in dit verband de duiding van het op de buitenmuur om en boven het keldervenster geschilderde kruis, dat we bij wijze van hoge uitzondering anno 1994 nog kunnen aantreffen bij de boerderij van Sjoke Jansen te Grazen. Een journalist van het regionale dagblad *De Stem*, die in 1979 door de heer Kees Leijten, voorzitter van de heemkundekring *Paulus van Daesdonk* te Nieuw-Ginneken en thans tevens voorzitter van de overkoepelende stichting Brabants Heem, in en om de boerderij werd rondgeleid, maakt hiervan gewag. Als ze bij het opkamertje en de eronder liggende kelder zijn aanbeland, vertelt Sjoke: "Die wit ik alle jaren. Dan neem ik ook dat kruis mee boven het kelderraam. Waar dat voor dient? Ik dacht om de soldaten erop te wijzen dat ze vlakbij de grens waren." De toelichting van Kees Leijten dat die kruisen er waren om boze geesten buiten te houden, neemt zij nauwelijks voor serieus aan. Anderen spreken zelfs van heksen die door het kruis afgeweerd zouden worden. Hier zien we hoe magische en mythologische interpretaties

⁶ Vgl. F. Lang, *Franz Boos, 1890-1975, Schreinermeister. Dokumentation der Hinterlassenschaft eines unzeitgemäßen Zeitgenossen* (Tübingen, 1989); voor Nederland zie: G. Rooijackers-R. van de Weijer, 'Ambacht en huishouden in transformatie. De strategieën van een Zuidnederlandse koperslager in de twintigste eeuw: een casus met methodologische verkenningen', *Volkskundig bulletin* 19 (1993), pag. 416-447.

⁷ Vgl. P. Laslett, *The world we have lost* (Londen, 1965).

⁸ Vgl. C. van der Heijden en G. Rooijackers, *Kempische boeren en Vlaamse vissers. Kunstenaars en volkscultuur omstreeks 1885: Victor de Buck en Joseph Gindra* (Eindhoven, 1993). Naar verluidt heeft kunstschilder Rien Poortvliet in Grazen willen schilderen, maar werd hij door Sjoke niet toegelaten. Op dergelijke 'baardmannen was ze immers niet erg gesteld: 'Ge kunt de grötste gek wel binnenlaten!' Zie A. van Dort-van Deurzen, 'Herinneringen aan Sjoke', *Brieven van Paulus* 15 (1989), pag. 91-95. Aldaar 91.

uit een ander, geletterd en meer gezaghebbend circuit, met voorbijgaan aan de concreet in ruimte en tijd gesitueerde betekenisgeving van de zegsvrouw in kwestie op een cultuuruiting worden geprojecteerd. De journalist had gelukkig oog voor deze uiteenlopende interpretatiewerelden. In alle andere heemkundige beschrijvingen komen we over deze betekenisverschillen niets te weten. De plaatselijke liefhebbers ervaren zo'n kruis blijkbaar als dermate exotisch en spectaculair dat aan de nuchtere verklaring van de bewoonster stilzwijgend wordt voorbijgegaan. Het illustreert tevens de behoefte van heemkundigen en folkloristen om cultuurvormen tot de oorsprong of veronderstelde oorspronkelijke betekenis terug te voeren. Een bezwerende, onheilafwerende connotatie is op zich niet onwaarschijnlijk. Zo noteerde de notoir antipapistische predikant Stephanus Hanewinkel in zijn *Reize door de Majorij van 's-Hertogenbosch* in 1799: "Op de muuren der meeste huizen ziet men grote witte kruisen met kalk gewit, ook wel ziet men kleine houten kruisjens boven op de daken, opdat de huizen dus voor den duivel en alle kwaad zouden zijn beveiligd." Ook Hollandse militairen, die ten tijde van de Belgische Opstand in de jaren '30 van de negentiende eeuw langs de Noordbrabantse grens waren gelegerd, maakten in hun dagboekbeschrijvingen soms melding van de kruisen op de wanden der boerderijen *tegen duivel en onweer*. Het is echter juist uit volkskundig oogpunt interessant dat een dergelijke afwerende betekenis door Sjoke, en naar het zich laat aanzien ook door haar vader, niet (meer) aan het kelderkruis werd toegekend. Er is aldus weliswaar sprake van een continuïteit in vorm, het kruis werd immers gehandhaafd en jaarlijks onderhouden, maar de *betekenisinhoud* kan in tijd en sociale ruimte veranderen.

Het met witkalk geschilderde kruis boven het keldervenster. De foto dateert van voor de verbouwing van 1949, waarbij de boogvorm van het venster werd veranderd en de vorm van het kruis werd afgezwakt (foto: *Brabants Heem* 1 (1949), pag. 135).

"Ze komen mij bezichtigen"

Behalve heemkundigen, bouwhistorici en journalisten vonden in de jaren zeventig en tachtig ook fotografen en filmers hun weg naar de afgelegen boerderij van Sjoke in Grazen. Het was de bloeitijd van de nostalgische heimwee naar grootmoeders tijd en daarmee tevens de glorieertijd van de *anachronistische tijdgenoten*. De vele

bruidsfoto's van wildvreemden in het plakboek van de ongehuwde Sjoke getuigen hiervan. Bezoekers moesten dan ook niet vreemd opkijken als er een witte Mercedes met een feestelijke strik aan de antenne achter op het erf stond. Vele bruidsparen vonden in Grazen, ver weg van al het feestgedruis, een rustiek en pittoresk plekje bij het open vuur van Sjoke. De intenties van het vele, soms zelfs onaangekondigde bezoek, wist zij overigens wel naar waarde in te schatten. "Ze komen mij bezichtigen", placht zij spottend te zeggen.

Beroemd werd Sjoke door het destijds veel bekeken televisieprogramma *Showroom* van de NCRV, waarin vele merkwaardige Nederlanders figureerden. In 1981 filmde Jan Fillekers en Henk van der Horst een dag lang op Grazen, waarvan uiteindelijk een montage van acht minuten werd uitgezonden. Voor de etnoloog is dit filmpje, ondanks alle vertekende selectiecriteria die bij opname en montage ongetwijfeld zijn gehanteerd, een interessante bron: het vormt een momentopname waarbij woning, bewoner en huisraad nog *in situ* functioneren. Het interieur werd gretig gefilmd, en Sjoke werd met respect en geamuseerde verwondering uitgevraagd. Op de vraag van Fillekers of het huis altijd zo geweest was, antwoordde ze bevestigend: "Dit is toch goed en mooi, anders waren jullie niet komen kijken. Nee, houden zoals het altijd geweest is." Opmerkelijk is dat de programmamakers op TV geen enkele aandacht hebben besteed aan religieuze aspecten. Zo werd het karakteristieke kelderkruis buiten beeld gehouden, wellicht om de gereformeerde achterban van de omroepvereniging niet te bruseren. Daarentegen werd de decoratieve koffiemolen, die normaliter op een onopvallend schapje boven de schouw stond, prominent op tafel gezet en voortdurend in beeld gebracht.

Aan de hand van twee momentopnamen, te weten het filmpje uit april 1981 en mijn eigen bezoek aan het huis in november 1993, gaan we hieronder beknopt in op de specifieke, maar kwetsbare arrangementen van de huisraad. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan meubels, verwarming en decoraties. Het is ons echter niet te doen om de voorwerpen zelf, maar om de rol die ze spelen in het leven van de bewoners van het huis (in 1981 Sjoke en in 1993 haar neef Toon Jansen). Het betreft, om in computertermen te spreken, aldus niet zozeer de materiële *hardware*, maar juist de mentaal-culturele programmaregels, kortom de *software* van het wonen.

Maar hierover in het decembernummer meer.

Op excursie naar Nieuw-Ginneken

Mari van de Ven

U begint zich af te vragen, als *abonnee* van *Rosmalla*, waarom onderhand de helft van deze *Rosmalla* over Nieuw-Ginneken gaat in plaats van over Rosmalen? De

leden van onze Heemkundekring die meegegaan zijn naar Nieuw-Ginneken (en dat is de helft van hen) weten hierop wel antwoord te geven. Er zijn namelijk enkele 'banden' tussen de twee gemeenten:

-beide worden met opheffing bedreigd¹;

-burgemeester Van der Velden was eerst in Nieuw-Ginneken 'aan het bewind' en nu bij ons (hij woont daar en werkt hier);

-onze Heemkundekring is naar Nieuw-Ginneken geweest en heeft de plaatselijke kring *Paulus van Daesdonck* uitgenodigd voor een tegenbezoek;

-burgemeester Van der Velden heeft in Nieuw-Ginneken gewerkt in een gemeente mét een heemhuis, en bij ons...? Wie weet?!?

Dankzij een uitgebreide informatiemap² die ons door de gemeente Nieuw-Ginneken en heemkundekring *Paulus* werd aangeboden, kan ik zeer gedetailleerd het geplande programma voor deze negende september 1995 overlopen. Bij enkele bezienswaardigheden zal ik wat uitgebreider stilstaan. Om tien uur was de geplande aankomst in het gemeentehuis, waar we koffie met worstebrood hebben gekregen. Toen iedereen gearriveerd was, begon om elf uur een welkomstwoord van *burgemeester* (en *geen* waarnemend burgemeester³) A.T.J. Bax-Broekaert en van de vice-voorzitter van de plaatselijke heemkundekring, de heer C. Leijten.

Als eerste bezienswaardigheid kregen we het landgoed *Anneville* 'te verwerken'. Dit betrekkelijk jonge landgoed (1845) kreeg in 1850-1853 een landhuis. In 1860 werd er nog een boerderij gebouwd en eind negentiende eeuw een schuur. Gedurende de Tweede Wereldoorlog is het landgoed bewoond geweest door Prins Bernhard en ook een zeer korte periode door Koningin Wilhelmina. In 1972 is in het landhuis een school gevestigd. Het landgoed is helaas erg gekortwiekt door de aanleg van de A58-rondweg Breda. Na *Anneville* reden we weer verder. In de kern Ulvenhout staat het museum van *Paulus*. In dit museum is, zoals we van de heer Leijten te horen hebben gekregen, geen kunst te zien, "want die hebben we niet." Wel zijn hier, op de begane grond, diverse inrichtingen te zien van woon- en werkvertekken van vroeger: een keuken, een winkel/café, een *goekamer*, enz. Op de bovenverdieping zijn vele (gebruiks)voorwerpen te zien die in het bezit zijn van de kring. Het gebouw uit 1903 is in 1984 voor de heemkundekring beschikbaar gekomen en twee

¹ Dit artikel is net vóór 15 september geschreven; de uitslag van het Eerste-Kamerdebat was toen nog niet bekend.

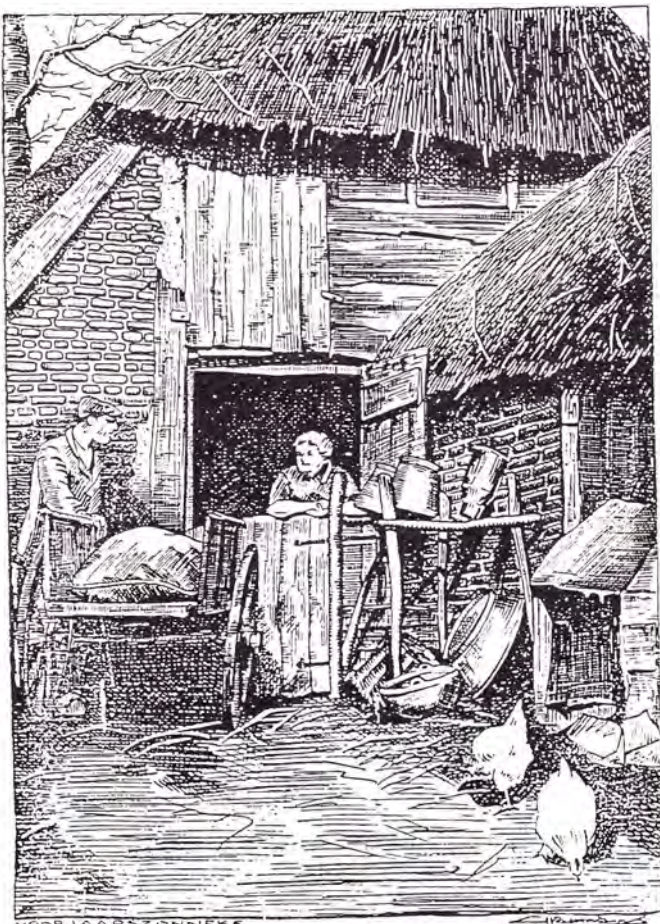
² Voor de geïnteresseerden die geen eigen map hebben: in ons eigen archief bevindt zich inmiddels een exemplaar hiervan.

³ Onze eigen burgervader merkte terecht op, dat sommige (officieel) waarnemende burgemeesters meer dan een termijn van zes jaar (d.i. de periode waarvoor een burgemeester wordt aangesteld) aanblijven, terwijl gewoon aangestelde burgemeesters halverwege hun termijn hun baan vaak al niet meer zeker zijn (op wie zou hij nu toch gedoeld hebben...?). Dit naar aanleiding van de opmerking, dat men in Nieuw-Ginneken mevrouw Bax-Broekaert gewoon als burgemeester beschouwt, en niet als waarnemend.

jaar later, in 1986, als museum geopend. Omstreeks 1 uur had iedereen honger: een uitgebreide koffietafel in het café van Leentje Leijten, die de zeventig reeds gepasseerd is, was de oplossing. Zij had zich helemaal in klederdracht uitgedost, wat zij naar het schijnt altijd doet. Na het eten werd het tijd om van de natuur te gaan genieten. Intussen bleek de zon te zijn doorgebroken, zodat het weer boven verwachting goed was⁴. De geplande stop bij het *Rondven te Strijbeek* viel dan ook niet in het water, maar in goede aarde.

Zoals altijd wanneer een verhaal bijna uit is, kan ik nu kort zijn: na een rit over zandwegen zijn we nog langs de *woning van Sjoke* geweest (hier verder over uitweiden lijkt me overbodig, want dit doet de heer G.

Rooijakkers reeds zeer uitvoerig) om daarna naar België door te rijden. Door tijdgebrek kon het bezoek aan Meersel Dreef helaas geen doorgang vinden (hoewel sommigen op eigen gelegenheid zijn gegaan; misschien volgt hun verhaal wel in de volgende *Rosmalla!*), maar als je toch in België bent, kun je -als je ervan houdt tenminste- je een trappistje niet door de neus laten boren. Velen hebben van deze gelegenheid dankbaar gebruik gemaakt in café *Jansen en Jansen*.

Een van de twee platen die in de map zaten die tijdens de excursie werd uitgereikt.

⁴ Op weg naar Nieuw-Ginneken hadden we een gigantische wolkbreuk op ons dak gehad, gelukkig in de auto!

Een speciaal woord van dank voor deze geslaagde excursie is op zijn plaats voor onze Eerste Burger Peter van der Velden, de heer Jan Grauwman en alle andere medewerkers aan de excursie die we zeker nog vergeten zullen zijn. Verbijdt U zich nu dat U niet mee bent geweest naar Nieuw-Ginneken, dan kunnen we U waarschijnlijk wél verwachten als deelnemer aan onze volgende excursie op 20 april 1996!

Kinderliedjes en -versjes 9

Harry Coppens

37 Twee emmertjes water halen

Twee em-mer-tjes wa-ter ha-len, Twee em-mer-tjes pom-pen,
meis-jes op de klom-pen, meis-jes op d'r hou-ten been, rij maar door het
poor-tje heen! Van je ras ras ras rijdt de ko-ning door de plas, van je
voort voort voort rijdt de ko-ning door de poort, van je erk erk erk rijdt de
ko-ning door de kerk, van je één, twee, drie.

38 Twee kindertjes naar school

Twee kindertje gingen naar school toe,
Ze waren zo vrolijk en blij.
Daar hoorden ze in de verte een orgel,
En daar moesten ze even voorbij,
en het orgel dat speelde van holihahei,
En de kindertjes dansten daarbij.

Het orgel dat bleef maar aan het draaien,
De kindertjes dansten maar door,
Tot eindelijk nu in de verte
Het negende uur werd gehoord.

Toen holden ze weg met een angstig gezicht
Maar de deur van de school was al dicht.

Ze stonden bedremmeld te kijken:
De straf zou hen toch niet ontgaan.
Had het orgel nu maar gezwegen,
Dan hadden ze hier nu niet gestaan.
En het orgel speelde van holihahei,
En de kindertjes huilden daarbij.

39 Klein vogelij

Klein vogelij op groene tak

Wat zingt g'een lustig lied.
Wij hebben in ons hele boek
Zo'n vrolijk wijsje niet.
O zeg, o zeg, ons aardig beest,
Wie toch uw meester is geweest (2x).

Zo zuiver zingt gij en zo schoon
Zo keurig in de maat,
En 't hart dat popelt ons van vreugd
Wanneer uw kereltje slaapt.
O zeg, o zeg, ons aardig beest,
Wie toch uw meester is geweest (2x).

Voorzeker, 't is de goede God
Die 't u heeft toevertrouwd,
Omdat gij 't der hemelen hoog
Zijn goedheid melden zoudt.
Nu weten wij, o aardig beest,
Dat God uw meester is geweest (2x).

40 Moeder zat te breien

Moeder zat voor 't raam te breien,

Zusje speelde met haar beer.
"Hee", zei moeder, "'k laat steken vallen,
Dat is nu al de tweede keer."

Zusje sprong haastig van haar stoeltje,
Een, twee, drie, zat ze op de grond,
Met haar knietjes al maar zoekend
Zocht ze de hele kamer rond.

Maar opeens begint zus te huilen
En ze roept met groot verdriet:
"'k Kan de steken nergens vinden,
Die u strakjes vallen liet!"

41 Heide wietska

Heide wietska, vooruit geef gas:
Al dat getreuzel komt niet meer van pas.
Een afstand is vandaag geen hindernis
Als maar benzine in 't tankie is.
Heide wietska, vooruit geef gas:
Al dat getreuzel komt niet meer van pas

Te voet naar Den Bosch¹

Mari van de Ven

Rosmalen kent in zijn geschiedenis vele gilden. Henk de Werd somt er in zijn boek *Rosmalen was een ellendig land* (1982) verschillende op: Het gilde St. Barbara en St. Bastiaan, Het gilde St. Catharina, Het St.-Jorisgilde, Het St.-Antoniusgilde. Het zijn deze gilden die in 1809 door de Rosmalense schepenen aan de hogere overheid zijn doorgegeven. Volgens Henk de Werd zijn er weinig gegevens over de Rosmalense gilden, omdat bij alles bij een brand in *bekkerke Kep* in de Dorpsstraat verloren is gegaan.

We weten echter meer: de hierboven genoemde gilden zijn niet alle gilden die Rosmalen gekend heeft. Zo bezit de Heemkundekring een foto van het meisjegilde *Genoveva*. Dit gilde ging in 1949 te voet op bedevaart naar Den Bosch. Mensen met

¹ Bronnen voor dit artikeltje zijn: Henk de Werd, *Rosmalen was een ellendig land* (Zaltbommel, 1982) en (met name) het foto-archief van de Heemkundekring Rosmalen.

goede ogen kunnen de (profetische of schandelijke?) tekst linksonder op de foto misschien lezen: *Nauwelijks was de zon op of in ferme pas ging het door de Bossche "voorstad" Hintham*. Blijkbaar had men toen reeds de illusie dat Hintham iets met Den Bosch te maken heeft...

Op de foto staan afgebeeld (steeds van links naar rechts): voorop: Dien Vorstenbosch, Dien v.d. Ven en Anneke v. Lokvën; tweede rij: Marietje Heijmans, Marietje Duffhues en Joke v.d. Vliert; derde rij: Riekske v.d. Wielen, Riet van Balkum en Riek v.d. Hanenberg; vierde rij: Els v.d. Plas, Cato Verstappen en Riek Verstappen; vijfde rij: Riekske van Piet v. Creij en Munda Voets; zesde rij: Annie Kerkhof en Betsie Braspenning; zevende rij: Ria Linnenbank.

Het gilde had het volgende clublied (Groep Klimop):

Wij kinderen van de Klimop
Zing nu blij ons nieuwe lied
Zijn we niet een eigen volkje?
Delen vreugd maar ook verdriet.

Eerlijk gaan we steeds door 't leven
Vrolijk zijn kunnen wij als 't moet.
Blij van buiten, blij van binnen,
Leven we hier zoals 't moet.

Refrein:

Zwaait de vlag en heft de vaan
De Klimop zal nooit vergaan (2x)

Refrein.

Inhoud

1

Wim Veekens

De mogelijke verklaring van het toponiem
De Maliskamp 2

8

Harry Coppens

Voor U gehoord 4

9

Henk de Werd

1943: Autobus in de sloot

11

J.C.M. Poelman

Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 13

18

L. v.d. Aa

Tussenverslag veldnamenonderzoek Rosmalen

22

Henk de Werd

Neomisten in Rosmalen 2: Johan Wierts

26

Gerrit Mol

Rosmalen zonder pastoor

27

G. Rooijackers

Wooncultuur in de Brabantse Kempen
De arrangementen van anachronistische
tijdgenoten

35

Mari van de Ven

Op excursie naar Nieuw-Ginneken

38

Harry Coppens

Kinderliedjes en -versjes 9

39

Mari van de Ven

Te voet naar Den Bosch

Sponsors

De uitgave van *Rosmalla Extra* is mede mogelijk door financiële steun van (tenzij anders vermeld zijn alle bedrijven in Rosmalen gevestigd): Abelen BV, Makelaarskantoor, Burg. Mazairaclaan 2; Van Grinsven Sanidrome, Raadhuisstraat 4c; Bouwmans, Oliehandel, J., Tweeberg 1; Creij & Van Hoek BV Grond- weg- en waterbouw, Huisbergenweg 6; E.T.I.Bureau Linnenbank BV, Stationstraat 13; Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5; Gebouwservice H. Pennings & Zn BV, Europaplein 14, Den Bosch; Gloude-mans BV, W., Hintham 117; Heijmans BV, Ver. Bedrijven, Graafsebaan 13; Hoedemakers en Zonen BV, Aannemersbedrijf P., Hintham 68; Huijbregts en Peters Notarissen, Hoff v. Hollantlaan 5; Jaropa Holding BV, J. Stienstra, Bruistensingel 100, Den Bosch; Lambermont Assurantiebedrijf, A., Burg. Wolterstraat 1; Lotus BV Plumveeslachterij, Biestkampweg 2; Mierlo, Advocatenkantoor van, Pioenroosstraat 20; Modecentrum C. van de Graaf, Dorpsstraat 10; Pe & Pe schilders, Graafsebaan 18; Pennings Bouwmaatschappij BV, H., Sportlaan 21; Pennings en Zonen Bouwbedrijf BV, H., Dorpsstraat 4; Piels, Technisch installatiebedrijf, Friezenstraat 7; Rabobank Rosmalen, Raadhuisstraat 1; Reijmers Schoenen BV, Dorpsstraat 26; Timmers BV Bouwbedrijf, Heikampweg 6; Uden BV, Aannemersbedrijf A. v., Vliertwijksestr. 38c; Verbiesen, Brood- en banketbakker J., Molenstraat 34; Verstappen Handel- onderneming BV, Kloosterstraat 5a; Verstegen Schilderwerken BV, Oude Engelseweg 3a, Den Bosch; Villa Fleurie, De Driesprong; Voets Weg- en Waterbouw, Gebr., Pinksterbloemstraat 4; V.O.F. Gebr. v.d. Plas, Schildersbedrijf, Graafsebaan 5.

OPMETING MONUMENT VAN DEN HEED M. DE JONGE
TOESTAND 1939. MUREN GEWIT.

ACHTERGEVEL

VOODGEVEL

Opmeting monument/bakkerij Marinus de Jong in 1939. Dit fraaie pand brandde in de oorlog af. Coll. Heemkundekring Rosmalen.